

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

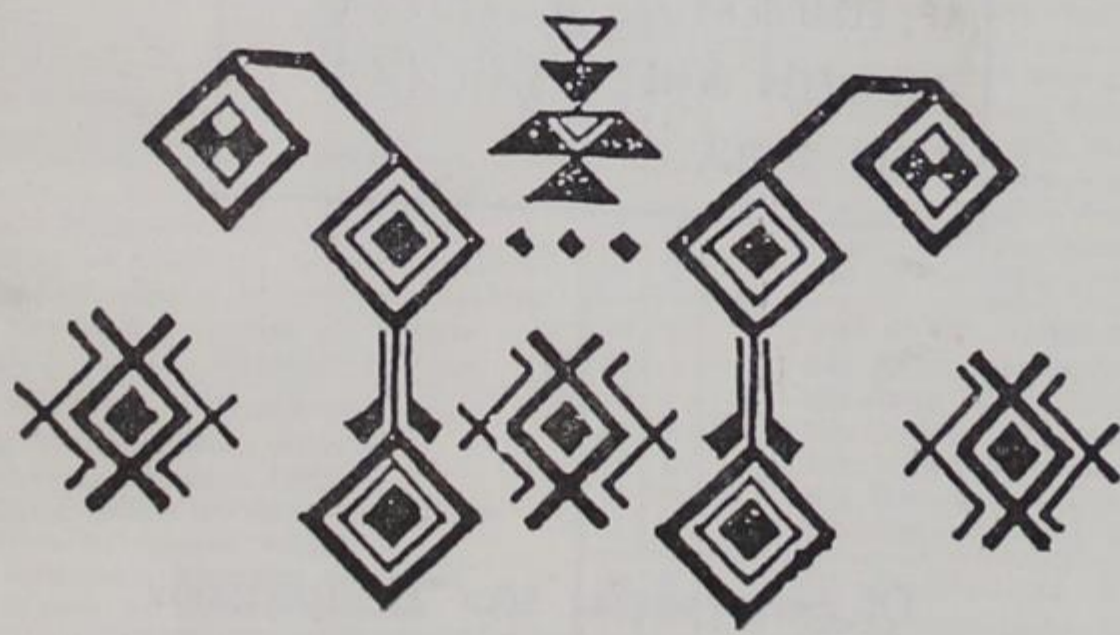
ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΟ
ΉΠΕΡΟΛΟΓΙΟ

ΉΩΑΝΝΙΝΑ 1982

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΟ
ΉΠΕΡΟΛΟΓΙΟ

ΉΩΑΝΝΙΝΑ 1982

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Τ Ο Μ Ο Σ Δ'

Ἰωάννινα 1982

Σ ύ ν τ α ξ η

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΒΛΑΧΟΣ

Ἐξώφυλλο καὶ καλλιτεχνικὴ ἐπιμέλεια

ΒΑΣΙΛΗΣ ΧΑΡΙΣΗΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ <i>Αγρ. 28623</i>
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ <i>5/11/92</i>
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.

Οἱ φωτογραφίες τῶν Ἑπειρωτικῶν
γεφυριῶν εἶναι τοῦ ἐρασιτέχνη φωτογράφου

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΒΕΡΤΟΔΟΥΛΟΥ

Τιμὴ τεύχους Δρχ. 400

ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΕΞΑΡΧΟΥ

Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ, ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τοποθετήθηκα στα Γιάννενα για πρώτη φορά το 1935, σαν Δ) ντής του Γεωργοκτηνοτροφικού Σταθμού Ίωαννίνων. Από τή χρονιά αυτή και μέχρι το 1965, πού έφυγα για τή Θεσσαλονίκη, έζησα μόνιμα στα Γιάννενα, εκτός από 2—3 χρόνια συνολικά, πού έζησα στην Αθήνα, στην Κύπρο, στη Γερμανία και σε διάφορες Εύρωπαϊκές χώρες, όπου μετακινιόμουνα για ύπηρεσία πάντοτε. Γνώρισα έτσι επί μία τριακονταετία τήν Ήπειρο όλη, πού μέχρι το 1950 ζούσε σε μιιά περίοδο μόνιμης ύποανάπτυξης πού είχε σαν κύριο χαρακτηριστικό τόν ύποσιτισμό του πληθυσμού και τις μαστίζουσες τόν Ήπειρωτικό χώρο χρόνιες νοσήσεις έλονοσίας, φυματίωσης και σε μερικές περιωρισμένες περιοχές τής συφιλίδας.

Ή εκπαίδευση επίσης του Ήπειρωτικού πληθυσμού ήταν χαμηλή και ο αναλφαθητισμός των θηλέων ξεπερνούσε, σε όρισμένες περιοχές, το 50% του ένηλίκου πληθυσμού, ενώ στους άρρενες έφθανε το 30%.

Ή οικιστική κατάσταση ήταν επίσης πολύ χαμηλή ενώ τα έργα ύποδομής τής περιοχής είχαν μέν αρχίσει από το 1930 αλλά προχωρούσαν με πολύ βραδυ ρυθμό. Στην περίοδο του άνταρτοπολέμου έγιναν αρκετές διανοίξεις δρόμων στην όρεινή περιοχή για στρατιωτικούς κύρια λόγους. Στο 1957 ιδρύθηκε ή Ύπηρεσία Περιφερειακής Αναπτύξεως Ήπείρου στην όποία τοποθετήθηκα σαν Δ) ντής. Ή ύπηρεσία αυτή είχε κύριο σκοπό τήν οικονομική ανάπτυξη του χώρου, μιιά και το κατά κεφαλή άκαθάριστο προϊόν των Ήπειρωτών άνέρχονταν σε 350—400 δολ. και ήταν περίπου το 33% του μέσου άκαθαρίστου προϊόντος των κατοίκων τής υπόλοιπης χώρας.

Από το 1957—1965, πού εγκατέλειψα τήν Ήπειρο έγιναν πάρα πολλές μελέτες για τα βασικά έργα ύποδομής τής Ήπείρου (όδικό δίκτυο, έγγειοβελτιωτικά έργα, σύνδεση με τήν Ίταλία, εκπαιδευτικά προγράμματα κ.λ.π.) και διασφαλίστηκε τεχνική βοήθεια τόσο στη ζώνη Πειραματισμού και επίδειξης (Κόνιτσα — Ζαγόρι — Πωγώνι), όσο και στη λοιπή Ήπειρο με ξένους εμπειρογνώμονες. Στόν κτηνοτροφικό τομέα έγινε τήν περίοδο αυτή εισαγωγή μεγάλου άριθμού ζώων εύγενών φυλών (βοοειδών, προβάτων, αϊγών, χοίρων

κ.λ.π.) καὶ ἐπεκτάθηκε σὲ ὅλη τὴν Ἠπειρο καὶ στὴν Κέρκυρα ἢ τεχνητὴ γο-
νιμοποίηση τῶν ἀγελάδων, τῶν προβάτων, τῶν γιδιῶν κ.λ.π.

Βέβαια τὸ πρόγραμμα τῶν ἔργων ὑποδομῆς δὲν χρηματοδοτήθηκε τότε ἀρκετὰ καὶ τὸ μόνο σημαντικό κέρδος ἦταν ἡ ἐκπόνηση τῶν μελετῶν, ποὺ χρη-
ματοδοτήθηκαν βραδύτερα, καθὼς καὶ ἡ ὑποδομή στὴν ἔναρξη λειτουργίας
τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἰωαννίνων. Στὴν περίοδο αὐτὴ συνδέθηκα καὶ γὼ στε-
νότερα μὲ τὸν ἰδρυτὴ καὶ σημερινὸ Πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Με-
λετῶν ἀγαπητὸ φίλο κ. Κώστα Φρόντζο καὶ εἶχα ἐνεργὸ μέρος στὶς ὀρ-
γανωθεῖσες ὀμιλίες στὰ ὑπόγεια τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς ἀρχικά, καὶ στὸ σπῆτι
τῆς κ. Ἰωαννίδου βραδύτερα, ποὺ εἶχε τότε ἐγκατασταθεῖ ἡ Ε.Η.Μ.

Διατηρῶ ἀπὸ τότε λαμπρὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴ συνεργασία μου μὲ τὸν
κ. Φρόντζο, ὁ ὁποῖος ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἀπασχολήσεις του μὲ τὴν Ε.Η.Μ.
εἶχε προσφέρει πολὺτιμες ὑπηρεσίες καὶ στὴν ἀνάπτυξη καὶ ὑποδομήσιν ὄλων
τῶν δραστηριοτήτων τοῦ προγράμματος ἀνάπτυξης Ἠπείρου. Μάλιστα γιὰ τὴν
ἐκπόνηση τῆς μελέτης ὀδικῆς σύνδεσης τῆς Ἠπείρου μὲ τὴ Μακεδονία ὁ ἴδιος
ὁ κ. Φρόντζος, μὲ τὴ λεπτομερῆ γνώση τοῦ χώρου τῆς περιοχῆς Κονίτσης —
Δυτικῆς Μακεδονίας, ὑποδομήθηκε σοβαρὰ τὸ μελετητὴ στὴν ἐξεύρεση τῆς ὀ-
δεύσεως, ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ σημερινὸς ὀρόμος Κονίτσης — Ἑπταχωρίου — Πεν-
ταλόφου κ.λ.π.

Μὲ χαρὰ ἔτσι ἀποδέχτηκα τὴν πρόταση τοῦ κ. Φρόντζου νὰ γράψω τὸ
σημερινὸ ἄρθρο γιὰ τὴν Ἠπειρωτικὴ κτηνοτροφία. Ἡ μέχρι σήμερα ἐξέλιξη
τῆς κτηνοτροφίας στὴν Ἠπειρο καὶ κυρίως στὸν τομέα τῆς πτηνοτροφίας καὶ
χοιροτροφίας ὑπῆρξε ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ καὶ μάλιστα σὲ ἐπίπεδο σύγχρο-
νης μορφῆς καθέτων ἐπιχειρήσεων.

Ἡ παραδοσιακὴ μορφή τῆς αἰγοπροβατοτροφίας ἐξελίχθηκε ἀρκετὰ ἱκα-
νοποιητικά, ἐνῶ οἱ σοβαρὲς προσπάθειες, ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βοο-
τροφίας, τόσο στὴ μορφή τῶν οἰκογενειακῶν ἐκμεταλλεύσεων, ὅσο καὶ στὴν
ἐπιχειρηματικὴ μορφή, δὲν ἀπέδωσαν. Αὐτὸ γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ βόειου κρέατος
καὶ τοῦ γάλακτος ἀγελάδας δὲν ὑπῆρξε ἱκανοποιητικὴ. Ὅπως θὰ δεῖξουμε στὴ
λεπτομερέστερη διερεύνηση τοῦ μέλλοντος τῆς κτηνοτροφίας στὴν Ἠπειρο, μὲ
τὴν εἴσοδό μας στὴν Ε.Ο.Κ., ἡ πτηνοτροφία, ἡ χοιροτροφία καὶ ἡ αἰγοπροβα-
τοτροφία θὰ προσαρμοστοῦν στὶς νέες συνθῆκες καὶ θὰ ἀναπτυχθοῦν βεβαιω-
μένα καὶ ἱκανοποιητικά.

Στὴ βοοτροφία, τὰ προβλήματα θὰ εἶναι δυσκολώτερα καὶ θὰ χρειαθοῦν
σοβαρὲς προσπάθειες στὰ πέντε πρῶτα χρόνια τῆς εἰσόδου μας στὴν Ε.Ο.Κ. γιὰ
νὰ βοηθηθεῖ ἡ βοοτροφία κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τῆς προσαρμογῆς, ὥστε νὰ
μπορέσει νὰ καλύψει τὰ σοβαρὰ ἐλλείμματα τῆς χώρας σὲ βόειο κρέας καὶ γά-
λα ἀγελάδας.

Τὰ στοιχεῖα, ποὺ θὰ παραθέσω γιὰ τὴ μέχρι τὸ 2000 ἐξέλιξη τῆς κτη-
νοτροφίας σὲ ὅλη τὴ χώρα προέρχονται ἀπὸ σχετικὴ μελέτη «Ἐθνικὸ Χωρο-

ταξικὸ Σχέδιο καὶ Πρόγραμμα τῆς Ἑλλάδας» (Γραφεῖο Δοξιάδη) μέχρι τὸ 2000. Στὴ σύνταξη τῆς μελέτης αὐτῆς μετέχω ὁ ἴδιος σὰν ἐμπειρογνώμονας στὰ θέματα τῆς Κτηνοτροφίας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν καταγραφή καὶ ἐκτίμηση τῶν σημερινῶν συνθηκῶν — προβλημάτων καὶ τὶς ἐναλλακτικὲς δυνατότητες προγραμματισμοῦ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας μέχρι τὸ 2000.

Α' Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἀπὸ τὶς ἐνεργηθεῖσες ἀνασκαφές στὶς θέσεις Παντάνασσα καὶ Ἄγ. Γεώργιος στὸ Λοῦρο διαπιστώθηκε ἡ ὕπαρξη, κατὰ τὴ μέση παλαιολιθικὴ ἐποχὴ 30000—15000 π.Χ. (Μουστέρσιος περίοδος AURIGNACIEN), ἀφθονῶν καὶ ἀσφαλῶν εὐρημάτων ἀνθρώπινων ἐργαλείων, ποὺ ἀποδεικνύουν τὴν ὕπαρξη ἀνθρώπου. Στὸν προϊστορικὸ οἰκισμὸ τῆς Καστρίτσας βρέθηκαν ἐπίσης λίγα ἐγχάρακτα ὄστρακα τῆς ἀρχαιότερης νεολιθικῆς ἐποχῆς (6000—2500 π.Χ.). Στὸ νεολιθικὸ ἐπίσης σπήλαιο τοῦ χωριοῦ Σίδερη Φιλιατῶν βρέθηκαν ἀπὸ τὴν ἴδια νεολιθικὴ ἐποχὴ μονόχρωμα ὄστρακα.

Κατὰ τὴν λιθόχαλκη περίοδο (2500—2000 π.Χ.) ἡ Ἠπειρος κατοικεῖται ἀπὸ προελληνικὸ φύλο τῆς Ν.Δ. Μικρᾶς Ἀσίας (Πελασγοί;). Στὴν ἀρχὴ τῆς 2ης π.Χ. χιλιετηρίδας ἐγκαθίστανται οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ποὺ ὀνομάζονται Θεσπρωτοί. Λίγα χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τροίας ἐγκαθίστανται οἱ Δωριεῖς στὸ λεκανοπέδιο τῶν Ἰωαννίνων καὶ στὸ νέο πολιτικὸ καὶ θρησκευτικὸ τους κέντρο, τὴν Πασσαρόνα.

Γιὰ τὴν Ἠπειρο καὶ τὴν κτηνοτροφία της ὁ Ἡσίοδος γράφει: «Ἔστι τις Ἑλλοπίη πολυλήϊος εἶδ' εὐλήμων ἀφνεῖη μήλοισι καὶ εἰλιπόδεσι βόεσιν». Τὸ 700 π.Χ. ἦταν ἔτσι ἡ Ἠπειρος πολύομορρη μὲ ἄριστους λειμῶνες, στοὺς ὁποίους διατρέφονταν πολλὰ πρόβατα καὶ βόδια. Ἀναφέρει ἐπίσης ὁ Ἡσίοδος τὸν μῦθο γιὰ τὸν βασιλιᾶ Γηρυόνη, ποὺ σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ, ποὺ ἤρθε νὰ ἀρπάξει καὶ ἄρπαξε τὶς φημισμένες ἀγελάδες τοῦ Ἠπειρώτη αὐτοῦ βασιλιᾶ γιὰ νὰ τὶς φέρει στὶς Μυκῆνες.

Ἡ Ἡσίοδος χαρακτηρίζει τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνη εὐρυμέτωπα. Ὁ Ἀθήναιος, ποὺ ἔγραψε γιὰ τὰ βόδια τοῦ Γηρυόνη, τὰ χαρακτηρίζει ὅτι εἶχαν «ὑπερφυῆ κέρατα». Συνδυάζοντας τὰ «εὐρυμέτωπα» βόδια τοῦ Ἡσίοδου μὲ τὰ «ὑπερφυῆ κέρατα» τοῦ Ἀθήναιου καταλήγουμε στὸ ὀριστικὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ἐκτρεφόμενα τότε (2000 π.Χ.) βοοειδῆ ἀνήκαν στὸν τύπο τοῦ πρωτογενοῦς (PRIMIGENIUS) βοδιοῦ.

Μὲ τὴν κάθοδο τῶν Δωριαίων στὴν Ἠπειρο ἐμφανίζεται καὶ ἐξαπλοῦται

ὁ τύπος τοῦ βραχυκερατικοῦ βοδιοῦ (BOS TAURUS BRACHYCEROS). Δείγματα τοῦ βοδιοῦ αὐτοῦ ἔχομε στὸ Πυρρικό νόμισμα «Ἀπειρωτᾶν», ποῦ εἶναι καὶ τὸ ἔμβλημα τῆς VIII Μεραρχίας Ἠπείρου.

Ὁ Ἀριστοτέλης γράφει εἰς τὴν «Ζῶων Ἱστορία», βιβλ. III. Κεφ. XV, 17, τὰ ἀκόλουθα γιὰ τὴν Ἠπειρωτικὴ κτηνοτροφία τῆς ἐποχῆς του:

«Αἱ δὲ Ἠπειρωτικαὶ βόες αἱ μεγάλαι θδᾶλλονται ἐκάστη ἀμφορέα καὶ τούτου τὸ ἥμισυ κατὰ τοὺς δύο μαστούς, ὁ δὲ θδᾶλλον ὀρθὸς ἔστηκεν ἢ μικρὸν ἐπικύπτων, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἄν ἐφικέσθαι καθήμενος... Γίγνεται δ' ἔξω ὄνου καὶ τᾶλλα μεγάλα τετράποδα ἐν τῇ Ἠπείρῳ, μέγιστοι δὲ οἱ βόες καὶ οἱ κύνες, νομῆς δὲ δέονται τὰ μεγάλα πλείονος· ἀλλὰ ἔχει πολλὴν ἢ χώρα τοιαύτην εὐβοίαν καὶ καθ' ἐκάστην ὥραν ἐπιτηδεῖους τόπους. Μέγιστοι δὲ οἱ τε βόες εἰσὶν καὶ τὰ πρόβατα τὰ καλούμενα Πυρρικά τὴν ἐπωνυμίαν ἔχοντα ταύτην ἀπὸ Πύρρου τοῦ Βασιλέως».

Ἀργότερα ὁ Ἀρριανὸς γράφει: «Εἶδα δὲ ἐγὼ καὶ εἰς τοῦτο ἔτι τὴν Ἠπειρον ταύτην τὴν εὐβοτον καὶ βοῦς τρέφουσαν καλλίστους». Ἐπίσης ὁ Πίνδαρος χαρακτηρίζει εἰς τὴν Νεομενίκη IV στίχος 50 τοὺς Ἠπειρωτῆς «Βουτρόφους πρῶνας ἐξόχους». Τὴν περίοδο αὐτὴ ἢ Ἠπειρος εἶχε πλήρη δασοκάλυψη καὶ ἔτσι τὰ ὑψίπεδα, οἱ κοιλάδες ἀπορροῆς τῶν ποταμῶν καὶ οἱ πεδιάδες τῆς παραλίας ἦσαν γονιμότες καὶ εὐφορότερες. Ἡ ροὴ τῶν νερῶν ἦταν κανονικὴ καὶ ὄχι χειμαρρῶδης καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν σημειώνονταν διαβρώσεις στὸν ὄρεινὸ ὄγκο καὶ δὲν σχηματίζονταν ἔλη καὶ τέλματα στὶς πεδιάδες. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε ὅτι ἡ Παμβῶτις λίμνη ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἱστορία μόνο τὸ 1000 περίπου μ.Χ.

Μὲ τὴ Ρωμαϊκὴ κατάκτηση τὸ 167 π.Χ. ἀπὸ τὸν Παῦλο Αἰμίλιο ἀρχίζει ἡ πρώτη ποιοτικὴ κάμψη καὶ τῆς Ἠπειρωτικῆς κτηνοτροφίας, λόγῳ τῶν τραγικῶν καταστροφῶν, ποῦ ὑπέστη ἡ χώρα, τόσο σὲ ἔμψυχο ἀνθρώπινο, ὅσο καὶ ζωϊκὸ ὑλικὸ καὶ τῆς ἔναρξης καταστροφῆς τῶν δασῶν. Κατὰ τὸ πρῶτο ἥμισυ τοῦ πρώτου π.Χ. αἰῶνα ἦταν τόση ἡ παρακμὴ τῆς Ἠπείρου ὥστε ὁ Στράβων γράφει: «ἔστρατοπεδεύουσιν αὐτοῖς Ρωμαῖοι τοῖς οἴκοις, κατασταθέντες ἐπ' αὐτῶν (τῶν Ἠπειρωτῶν) δυνάσται». Μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀκτίου (τὸ 31 π.Χ.) ἀρχίζει ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Νικόπολης, ποῦ ἐξελίχθη σὲ πόλη 300.000 κατοίκων καὶ ποῦ μετατράπηκε σὲ μεγάλα αὐτοκρατορικὰ ναυπηγεῖα. Ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Νικόπολης καὶ οἱ ἀπαιτήσεις τῶν ναυπηγείων σὲ ξυλεία προκαλοῦν τὴν κοπὴ τῶν δασῶν σὲ μεγάλη κλίμακα καὶ σὲ συνέχεια τὴν ὑποβάθμισις τοῦ Ἠπειρωτικοῦ χώρου.

Τὴν ὑποβάθμισις αὐτὴ τὴν ἐπιτείνει βραδύτερα καὶ κατὰ τὸν 6ο αἰῶνα μ.Χ., ἡ εἰσβολὴ διαφόρων βαρβάρων φυλῶν μὲ τὴν καταστροφὴ τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἔργων των καὶ τῆς δασοκάλυψης τῆς χώρας. Ὑστερα ἀπὸ ἀρκετοὺς αἰῶνες παρατηρήθηκε μιὰ βραδείας διαρκείας ἀναζωπύρσις τῆς οἰκονομίας τῆς Ἠπείρου καὶ μιὰ σχετικὴ βελτίωσις τῶν συνθηκῶν διαβίωσης τῶν κατοί-

κων τῆς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Στὴ συνέχεια ὅμως ἡ Ἡπειρος περιῆλθε στὴν Τουρκικὴ κατοχὴ, ποὺ διήρκεσε μέχρι τὸ 1913. Ἡ Ἡπειρος κατακτῆθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1431 καὶ αὐτοὶ διατήρησαν τὸ ὑφιστάμενο τότε τιμαριοκρατικὸ σύστημα γεωκτησίας μὲ τὴν μορφή τῶν ζαμετιῶν, τιμαρίων καὶ σπαχιλικίων.

Οἱ κατακτητὰι καὶ ἐλάχιστοι ἐξισλαμισθέντες Ἕλληνες τσιφλικάδες προτιμοῦσαν νὰ μετατρέπουν καὶ τὶς γόνιμες καὶ πεδινὲς ἐκτάσεις σὲ λειβάδια, τὰ ὁποῖα ἐνοικίαζαν στοὺς τσελιγκάδες καὶ διασφάλιζαν ἀκοπώτερο, ταχύτερο καὶ βεβαιότερο κέρδος. Ἔτσι ὁ πεδινὸς Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς σιγὰ - σιγὰ καταφεύγει στοὺς ὄρεινους ὄγκους, ὅπου προσπαθεῖ νὰ ἐπιδιώσει ὀργανώνοντας ὀρθολογιστικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν. Τὰ ζωηρότερα ἐπίσης στοιχεῖα τῆς φυλῆς ὀργανώνονται εἴτε σὰν κτηνοτρόφοι στὰ Τσελιγκάτα ἢ ἐκπατρίζονται μεταναστεύοντας στὶς Βαλκανικὲς χῶρες, τὴν Αἴγυπτο, τὴ Ρωσία καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ στὶς Η.Π.Α. Ἡ ληστρική ἐκμετάλλευση τῶν πεδινῶν ἐκτάσεων ἀπὸ τοὺς Τούρκους φεουδάρχες καὶ ἡ παραμέληση τῶν στραγγιστικῶν καὶ ἀρδευτικῶν ἔργων προκαλοῦν πλημμύρες καὶ κατακλύσεις, ποὺ μειώνουν τὴν παραγωγὴ καὶ καταστρέφουν τὴν υἰεῖα καὶ τὴν παραγωγικότητα τῶν ἀγροτῶν μὲ τὴν ἐλονοσία.

Τὴν περίοδο τῆς δεσποτείας τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλή (1788—1822) δημιουργεῖται μιὰ βραχεῖα περίοδος βελτίωσης τῶν συνθηκῶν τῆς διαδίκωσής στὴν Ἡπειρο μὲ τὴν ἐμπεδωθεῖσα ἀσφάλεια, τὴν ὀργάνωση καλλίτερης γενικῆς ἐκπαίδευσης τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκπαίδευσης τῶν ὀπλαρχηγῶν στὴν πολεμικὴ τέχνη, στὴ βελτίωση τῆς οἰκονομίας κ.λ.π. Τὴν περίοδο αὐτὴ ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Γαλλίας στὰ Γιάννενα POUQUEVILLE γράφει στὸ VOYAGE DANS LA GRECE - EPIRE γιὰ τὸ ζωϊκὸ κεφάλαιο τὰ ἀκόλουθα: «Ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Ἡρόδοτον τὰ ἐκτρεφόμενα ἐν Ἡπείρῳ ζῶα ἦσαν λίαν μεγαλόσωμα. Κατ' αὐτὸν οἱ ἵπποι καὶ οἱ βόες ἦσαν μεγαλόσωμα, ὑγιᾶ καὶ ζωηρὰ ζῶα καὶ ἀπετέλουν τὰς καλλιτέρας φυλάς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πόσον ὅμως μετεβλήθησαν τὰ πράγματα σήμερον! Τὰ βοοειδῆ εἶναι ἰσχνά, ἀκάθαρτα καὶ μᾶλλον ἀνοικτοῦ χρώματος, μικρόσωμα καὶ κατάλληλα μόνον διὰ τὴν ἄρσιν τῶν ἐλαφρῶν γαιῶν τῆς Θεσπρωτίας. Τὸ κρέας τῶν εἶναι σκληρὸν καὶ τόσον κακῆς ποιότητος, ὥστε τοῦτο καταναλίσκεται μόνον ὑπὸ τῶν φρουρῶν τῶν Ἰονίων Νήσων ἢ, ἀνοχῆ μερικῶν ἐλεγκτῶν, διατίθεται εἰς τὴν ἀγοράν».

Κατὰ τὴν ἴδια περίοδο ὁ SMART HUGES στὸ βιβλίον του TRAVELIN CICYL, GREECE AND ALBANIA, κάνει τὶς ἴδιες παρατηρήσεις γιὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα τῶν ἐκτρεφόμενων στὴν Ἡπειρο κατοικιδίων ζώων.

Στὴν ἐπόμενη ἐκατονταετία καὶ μέχρι τὸ 1950 ἔγιναν μερικὲς προσπάθειες γιὰ τὴν γενετικὴ βελτίωση τῶν ἐκτρεφόμενων φυλῶν κατοικιδίων ζώων στὴν Ἡπειρο (μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση 1913) καὶ τὴν προστασία τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου ἀπὸ τὶς μαστίζουσες στὴν περιοχὴ μολυσματικὲς ἀσθένειες τῶν

ζώων, μετὰ τὴν λειτουργία ὑποτυπωδῶν κτηνιατρικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τοῦ Κτηνοτροφικοῦ Σταθμοῦ Ἰωαννίνων, ὁ ὁποῖος κατέβαλε προσπάθειες γιὰ τὴν γενετικὴν βελτίωση τῶν μονόπλων (Σταθμὸς ἐπιδητόρων) καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῶν κατοικιδίων ζώων, τὴν διατροφή τῶν ζώων κ.λ.π.

Ἡ βελτίωση τῶν ἐκτρεφόμενων φυλῶν κατοικιδίων ζώων ἔγινε ἀναγκαία μετὰ τὸ 1950 γιὰτὶ αὐξήθηκε σοβαρὰ ἡ ζήτηση ζωοκομικῶν προϊόντων κατὰ πρῶτο λόγο γιὰ διατροφή, καὶ κατὰ δεύτερο γιὰ ἐνδυση καὶ ὑπόδυση, μιὰ καὶ τὸ μέσο κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῶν κατοίκων τῆς χώρας αὐξάνονταν μετὰ ρυθμὸν 6,15% τὸ χρόνο ἀπὸ τοῦ 1950 ὠς τὸ 1973. Ἔτσι σ' ὅλη τὴν χώρα ἡ ἐτήσια κατὰ κάτοικο κατανάλωση κρέατος αὐξήθηκε ἀπὸ 14 χλγρ. τὸ 1940 σὲ 70 χλγρ. περίπου τὸ 1980 ἦτοι τετραπλασιάσθηκε. Τὸ ἴδιο, ἀν ὄχι στὸν ἴδιο βαθμὸν, ἔγινε μετὰ τὴν κατανάλωση τοῦ γάλακτος καὶ τῶν γαλακτοκομικῶν προϊόντων, τῶν αὐγῶν καὶ τῶν ψαριῶν.

Βέβαια τὰ περιθώρια τῆς κατανάλωσης τῶν ἐδώδιμων κτηνοτροφικῶν προϊόντων βελτιώθηκαν πολὺ σημαντικὰ ἀλλὰ δὲν ἐξαντλήθηκαν. Σήμερα στὴν Ε.Ο.Κ. ἡ χώρα μας ἔχει τὸ χαμηλότερο μέσο ἐτήσιο κατὰ κεφαλὴν ἀκαθάριστο προϊόν καὶ ἀντίστοιχα τὴν χαμηλότερη κατανάλωση κατὰ κάτοικο κτηνοτροφικῶν προϊόντων. Ἔτσι ὑπολείπεται κατὰ 10% τῆς κατανάλωσης κτηνοτροφικῶν προϊόντων τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰρλανδίας, ποὺ εἶναι οἱ πτωχότερες χώρες τῆς Ε.Ο.Κ., καὶ ποὺ προηγούνται μόνο τῆς Ἑλλάδος καὶ κατὰ 20% τοῦλάχιστον ἀπὸ τὶς πλούσιες χώρες τῆς Ε.Ο.Κ. (Ὁλλανδία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία κ.λ.π.), ἐνῶ ἡ κατανάλωση κρέατος κ.λ.π. στὶς Η.Π.Α. εἶναι αὐξημένη κατὰ 40% τῆς ἐλληνικῆς κατανάλωσης. Σημαντικὰ ἐπομένως εἶναι τὰ περιθώρια γιὰ τὴν αὐξηση τῆς παραγωγῆς κτηνοτροφικῶν προϊόντων στὴν χώρα μας γιὰτὶ σήμερα καταναλίσκουμε, ἐκτὸς τῶν προϊόντων, ποὺ παράγουμε στὴν χώρα, καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ποὺ εἰσάγουμε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, ἀξίας μεγαλύτερης τῶν 500 ἑκατομ. δολλαρίων τὸ χρόνο.

Β' Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ

1. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

ΤΟΥ ΕΚΤΡΕΦΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΖΩΓΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Κατὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1913) ὁ ἀριθμὸς τῶν ἵππων στὴν Ἠπειρο ἔφθανε τὶς 12.917 κεφαλές, ποὺ τὸ 1920 ἀνῆλθαν σὲ 14.834 κεφαλές καὶ τὸ 1929 σὲ 30.000 κεφαλές ἀπὸ τὶς ὁποῖες 14.796 ἦταν φοράδες.

Ὁ Ἠπειρωτικὸς ἵππος ὑπάγονταν στὴν κατηγορία τῶν Ἀνατολικῶν θερμόαιμων ἵππων (EQUUS CABALLUS ORIENTALIS, καὶ ἦταν ζῶο μικρόσω-

μο μέσου ὕψους ἀκρωμίου 127 ἐκ. (105—140 ἐκ.) καὶ μέσου ζῶντος βάρους 200—350 χλγρ.

Ἐκτρέφονταν ἐπίσης στὴν Ἑπείρο 20.710 ὄνοι καὶ 10.342 ἡμίονοι καὶ τὰ ζῶα αὐτὰ ἦταν μικρόσωμα.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν βοδιῶν στὴν Ἑπείρο κατὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἀνέρχονταν σὲ 40.176 τὸ 1914 καὶ ἔφθασε σὲ 72.480 κεφαλές τὸ 1934. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγελάδων ἀπὸ 14.564 τὸ 1914 ἔφθασε σὲ 20.066 τὸ 1934. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἐκτρεφόμενα ζῶα ἀνῆκαν στὴν κατηγορία τῶν βραχυκερατικῶν βοδιῶν (*BOS TAURUS BRACHYCEROS*). Τὰ ζῶα ἦσαν πολὺ μικρόσωμα (90—115 ἐκ.) καὶ τὸ ζῶν βάρος ἦταν 180—250 χλγρ. Ἡ γαλακτοπαραγωγή τῶν ζῶων αὐτῶν ἔφθανε τὰ 400—500 χλγρ. γάλα τὸ χρόνο. Ἐνας σχετικὰ μικρὸς ἀριθμὸς βοδιῶν τῆς πεδινῆς περιοχῆς ἀνῆκαν στὸν τύπο τοῦ πρωτογενοῦς βοδιοῦ (*BOS TAURUS PRIMIGENIUS*), ποὺ χρησιμοποιοῦνταν κυρίως γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν συνεχτικῶν καὶ βαριῶν ἐδαφῶν τῶν πεδιάδων καὶ ἦταν ζῶα πλέον μεγαλόσωμα. Σὲ μερικὰ πεδινὰ χωριὰ τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἰωαννίνων (Πέραμα, Ἀνατολή, Κατσικὰ), ὅπου ὑπῆρχαν ἀρκετὰ λειδιάδια, ἐκτρέφονταν διασταυρωμένα ζῶα τῶν φυλῶν Βεσσαραβίας — Ὀλλανδίας καὶ σὲ μικρότερη κλίμακα Σίμενταλ καὶ Σβίτς γιὰ τὴν παραγωγή γάλακτος γιὰ τὶς ἀνάγκες, σὲ νωπὸ γάλα, τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων. Λίγα τέτοια ζῶα ἐκτρέφονταν ἐπίσης καὶ δίπλα σὲ ἄλλες Ἑπείρωτικὲς πόλεις (Ἄρτα, Πρέβεζα κ.λ.π.).

Ἡ χοιροτροφία στὴν Ἑπείρο λόγῳ καὶ τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς, ἦταν περιορισμένη. Κατὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἐκτρέφονταν 4.667 κεφαλές χοίρων, ποὺ ἔφθασαν τὸ 1932 σὲ 11.070 ζωοκεφαλές. Ἡ ἐκτρεφόμενη ντόπια φυλὴ χοίρων στὴν Ἑπείρο ἦταν πρωτόγονη καὶ τὰ ζῶα ὁμοίαζαν πολὺ μὲ τὸν ἄγριο χοῖρο μὲ τὸν ὁποῖο συχνὰ διασταυρώνονταν τὰ θήλεα σὲ βουκαλίες, ὅπου συμβίωναν.

Κατὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1914 ὁ ἀριθμὸς τῶν προβάτων ἀνέρχονταν σὲ 462.235 κεφαλές καὶ ἔφθασε τὸ 1934 τὶς 788.005 κεφαλές. Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰγῶν τὸ 1914 ἦταν 318.419 καὶ ἔφθασε τὸ 1934 τὶς 503.732 κεφαλές. Τὸ ἀκαθάριστο προϊόν τῆς αἰγοπροβατοτροφίας τὸ 1934 ἀνερχόμενο σὲ 250 ἑκατομ. δρχ. ἀποτελοῦσε τὰ δύο πέμπτα τοῦ ὀλικοῦ ἀκαθαρίστου προϊόντος γιὰ τὸ χρόνο αὐτό. Τὰ αἰγοπρόβατα τὴν περίοδο αὐτὴ ἐκτρέφονταν νομαδικὰ καὶ σὰν ἡμιοικόσιτα ἢ ἀγροτικά. Βέβαια ἀκόμα καὶ τὸ 1934 τὰ νομαδικὰ κοπάδια περιορίζονταν, ἐνῶ αὐξάνονταν τὰ πρόβατα τῶν χωρικῶν ἐκμεταλλεύσεων.

Τόσο τὰ νομαδικὰ ὅσο καὶ τὰ χωρικὰ πρόβατα ἀνῆκαν στὴ γενιὰ τῶν ἀναμικτόμαλλων ἐλληνικῶν προβάτων καὶ διαμορφώθηκαν ἀνάλογα μὲ τὶς συνθηκὲς διαβίωσής τους σὲ κάθε περιοχή. Τὰ πλέον μεγαλόσωμα καὶ πλέον γαλακτοπαραγωγὰ πρόβατα ἦταν τῆς κοινότητος Κατσικᾶς, στὸ λεκανοπέδιο τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ ἡ ἐτήσια γαλακτοπαραγωγή τους πλησίαζε τὰ 100 χλγρ. γάλακτος.

Στὴν αἰγοτροφία στὴν Ἑπείρο κυριαρχοῦσε ἡ ντόπια φυλὴ αἰγῶν, ποὺ

ἀπέδιδε 50—65 χλγρ. γάλακτος τὸ χρόνο. Καὶ ἡ ἐκτροφή τῶν αἰγῶν ἦταν νομαδική καὶ στατική. Ἐνας μικρὸς σχετικὰ ἀριθμὸς αἰγῶν, ποὺ ἐκτρέφονταν στὶς μικρὲς τότε Ἑπειρωτικὲς πόλεις, ἀνήκεε στὴ φυλὴ τῶν αἰγῶν Μάλτας, ποὺ ἦταν μεγαλοσωμότερα, πολύτοκα καὶ ὑψηλῆς γαλακτοπαραγωγῆς ζῶα. Ἐτσι αὐτὰ κάλυπταν τὶς ἀνάγκες, σὲ γάλα, τῶν πόλεων ὅταν δὲν ἔδιναν γάλα τὰ πρόβατα καὶ οἱ λίγες ἀγελάδες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φυλὴ τῆς Μάλτας, προπολεμικὰ εἶχαν εἰσαχθεῖ στὴν Ἀναγνωστοπούλειο Γεωργικὴ Σχολὴ Κόνιτσας καὶ αἰγες τῆς φυλῆς Τόκεμπουργκ, ποὺ ἦταν σχετικὰ ἀνθεκτικὲς.

Στὴν Ἑπειρο ἐκτρέφονταν ἐπίσης 500.000 κεφαλὲς ὄρνιθοειδῶν καὶ 6.000 κεφαλὲς κονίκλων.

Οἱ ἐκτρεφόμενες τότε ὄρνιθες ἦσαν τῆς ντόπιας φυλῆς (GALLUS DOMESTICUS COMMUNIS), ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν Ἰνδικὴ ἀρχαία ὄρνιθα (GALLUS FERRUGINEUS COMMUNIS). Ἦταν ζῶα ἀνθεκτικὰ, εὐκίνητα, πολύχρωμα. Γεννοῦσαν 40—80 αὐγὰ τὸ χρόνο, ποὺ ἦταν σχετικὰ μικρὰ (40—50 γραμ.). Τὸ 1930 εἶχαν εἰσαχθεῖ δίπλα στὶς παλιὲς καὶ ὄρνιθες τῆς φυλῆς λευκῆς Λεγκόρν, ποὺ ἀπέδιδαν 50—200 αὐγὰ τὸ χρόνο. Ἐκτρέφονταν ἐπίσης καὶ λίγοι Ἰνδιάνοι. Σὰν ὑδρόβια πτηνὰ ἐκτρέφονταν καὶ λίγες πάπιες καὶ χῆνες. Οἱ 6.000 ἐκτρεφόμενες τότε κεφαλὲς κονίκλων ἐκτρέφονταν στὰ ὑπόγεια μικροαστικῶν οἰκογενειῶν στὶς Ἑπειρωτικὲς πόλεις.

Στὴν περίοδο τῆς 10ετίας 1940—1950, ποὺ διήρκεσε ἡ κατοχὴ τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ Ἰταλοὺς καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἡ κτηνοτροφία ἔπαθε βαρύτερες ἀπώλειες τόσο στὸν ἀριθμὸ, ὅσο καὶ στὸ ποιὸν τοῦ ζωϊκοῦ ὑλικοῦ. Ἡ ἀριθμητικὴ μείωση τῶν ζώων στὴν πολεμικὴ δεκαετία τοῦ 1940—1950 κυμάνθηκε ἀπὸ μείωση 30% στὴν αἰγοτροφία καὶ μέχρι 50% στὴ βοοτροφία — προβατοτροφία καὶ στὴν ἐκτροφή τῶν μονόπλων.

2. ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΖΩΪΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ἀπὸ τὸ 1950 καὶ μέχρι σήμερα αὐξήθηκε σημαντικὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκτρεφόμενων στὴν Ἑπειρο ζώων, τόσο ἀριθμητικὰ, ὅσο καὶ ποιοτικά. Στὰ 32 αὐτὰ χρόνια τὰ μόνοπλα βελτιώθηκαν ποιοτικά, τόσο μὲ τὴν χρησιμοποίησιν ἐπιδητόρων (ἵππων καὶ ὄνων), ὅσο καὶ μὲ τὴν εἰσαγωγὴν ἵππων, ἡμιόνων καὶ ὄνων ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ, τὴν Κύπρο κ.λ.π. Ὅμως στὴν περίοδο αὐτὴ σημειώθηκε μιὰ ἐξαιρετικὴ ἐκμηχάνισιν τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν καὶ μιὰ ἐπέκτασιν τοῦ ὀδικοῦ δικτύου καὶ ἔτσι ἀπὸ τὸ 1960 καὶ σὲ συνέχεια ὁ ἀριθμὸς τῶν μονόπλων μειώνεται σημαντικὰ. Ἐτσι, ὅπως δείχνει ὁ πίνακας 1, στὴ διετία 1977—1979 ὁ ἐτήσιος ρυθμὸς μείωσης τῶν μονόπλων ἀνῆλθε σὲ 3,85%. Φαίνεται μάλιστα πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ μείωση τῶν μονόπλων θὰ συνεχισθεῖ ἔτσι, ὥστε τὸ 2.000 θὰ διατηροῦνται πολὺ ὀλίγα μόνοπλα γιὰ σύρσιν ξυλείας στὶς δασικὲς περιοχὲς καὶ γιὰ ἵππασία, σὰν σπόρ, στὶς πόλεις.

Στὸν πίνακα 1 δίνω τὰ στοιχεῖα τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου τῆς Ἠπειροῦ γιὰ τὰ χρόνια 1971—1977 καὶ 1979. Τὰ στοιχεῖα προέρχονται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδας. Ἔτσι τὴν δεκάτια τοῦ 1971—1979 παρατηροῦμε στὴν Ἠπειρο μίαν μέση ἐτήσια μείωση τῶν μονόπλων κατὰ —4%. Τὸ ποσοστὸ αὐτὸ τῆς ἐτήσιας μείωσης θὰ συνεχισθεῖ τὰ ἐπόμενα χρόνια μέχρι τὸ 2000 (ἐνδεχόμενα μάλιστα καὶ νὰ αὐξηθεῖ) καὶ ἔτσι τὸ 1990 θὰ ἐκτρέφονται στὴν Ἠπειρο 15.042 κεφαλές μονόπλων καὶ τὸ 2000 10.000 κεφαλές.

Στὰ βοοειδῆ, στὴν περίοδο τῆς δεκαετίας 1971—1979, παρατηρήθηκε μέση ἐτήσια αὐξηση +2,7% καὶ ἔτσι μὲ προέκταση τοῦ ἐτήσιου αὐτοῦ ρυθμοῦ θὰ ἔχουμε τὸ 1990 45.778 κεφαλές βοῶν καὶ τὸ 2000 59.747 κεφαλές. Βέβαια στὸ διάστημα αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ σχεδὸν δλοκληρωτικὴ ἀντικατάσταση τῶν ὑφιστάμενων σήμερα στὴν Ἠπειρο χαμηλῆς παραγωγικότητας σὲ γάλα φυλῶν ἀγελάδων, μὲ καθαρῶαιμα ζῶα τῆς φυλῆς Φρίτζιαν Χολστάϊν Ἀμερικανικῆς ἢ Καναδικῆς προέλευσης στὰ ὁποῖα ἡ μέση ἐτήσια γαλακτοπαραγωγή θὰ πρέπει, ἀπὸ τώρα, νὰ εἶναι ἀνώτερη τῶν 4.000 χλγρ. γάλακτος τὸ χρόνο, τὸ δὲ 2000 ἀνώτερη τῶν 5.000 χλγρ. τὸ χρόνο γιὰ νὰ παράγεται προϊόν ἀνταγωνιστικὸ σὲ κόστος καὶ ποιότητα πρὸς τὸ γάλα, ποὺ παράγουν οἱ χῶρες τῆς Ε.Ο.Κ.

Ἐὰν ἀπὸ τώρα ληφθοῦν μέτρα, ποὺ νὰ εὐνοοῦν τὴν ἀνάπτυξη τῆς βοοτροφίας, εἶναι ἐνδεχόμενον καὶ δυνατὸ τὸ 2000 νὰ ἐκτρέφονται στὴν Ἠπειρο καὶ 80.000 κεφαλές βοῶν.

Ἡ μέση ἐτήσια αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰγοπροβάτων στὴν δεκαετία ἀνῆλθε σὲ +3,7% καὶ παράλληλα σημειώθηκε καὶ σοβαρὴ αὐξηση τῆς παραγωγικότητας στὴ γαλακτοπαραγωγή καὶ στὴν κρεοπαραγωγή. Δὲν πιστεύουμε στὴ δυνατότητα ἀριθμητικῆς αὐξησης μὲ αὐτὸ τὸ ρυθμὸ γιὰ τὴν μέχρι τὸ 2000 περίοδο, γιὰ τὸ 1990 τὰ αἰγοπρόβατα θὰ ἔφθαναν τὸ 1.943.966 κεφαλές καὶ τὸ 2000 τὰ 2.795.608 κεφαλές, δηλαδὴ θὰ ὑπερδιπλασιάζονταν. Αὐτὸ θὰ προκαλοῦσε ἀνεπάρκεια βοσκοτόπων καὶ μεγάλη ἔκταση δυσκολιῶν στὴ διασφάλιση ποιμένων ἀκόμη καὶ ἂν μειωνόταν σημαντικὰ τὸ ποσοστὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμελγομένων σήμερα προβάτων καὶ ἂν στρεφόταν ἡ αἰγοπροβατοτροφία στὴν παραγωγή κρέατος (ἀρνιῶν καὶ κατσικιῶν) μὲ φυλές πολυδῆμες καὶ πολύτοκες καὶ παράλληλα ὑψηλότερης παραγωγῆς μαλλιοῦ.

Ἐμεῖς ὑπολογίζουμε ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰγοπροβάτων στὴν Ἠπειρο θὰ εἶναι γύρω στὶς 1.350.000 κεφαλές, δηλαδὴ ὅσο καὶ τὰ σημερινὰ αἰγοπρόβατα, ἀλλὰ θὰ εἶναι ζῶα καλλίτερης παραγωγικότητας.

Στὴ χοιροτροφία, ἡ σημειωθείσα σοβαρὴ ἐτήσια αὐξηση κατὰ 18,2% στὴν δεκαετία δὲν προβλέπεται νὰ συνεχισθεῖ μελλοντικὰ σὲ τέτοιο ὑψηλὸ ἐπίπεδο.

Ἔτσι ὑπολογίζουμε ὅτι τὸ 2000 θὰ ἐκτρέφονται στὴν Ἠπειρο περὶ τὶς 80.000 κεφαλές χοίρων ἀναπαραγωγῆς.

Τὸ 1979 ἐκτρέφονταν στὴν Ἠπειρο 3.260 χιλ. πουλερικά ἔναντι 1.241 χιλ. κεφαλῶν τὸ 1971—1979 καὶ ἔτσι παρουσίασαν μέση ἐτήσια αὐξηση 20,3%. Βέβαια ἡ αὐξηση αὐτὴ δὲν θὰ συνεχισθεῖ μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ, ἀλλὰ νομίζω ἀνετα θὰ μπορέσουν νὰ παραχθοῦν στὴν Ἠπειρο 15 ἐκ. πουλερικά ὄλων τῶν ἡλικιῶν γιὰ νὰ καλύψουν ἓνα ποσοστὸ 7,5% τῶν τότε ἀναγκῶν τῆς χώρας σὲ χοίρειο κρέας. Βέβαια αὐτὸ θὰ γίνεῖ κυρίως μὲ τὶς ἰδιωτικὲς καὶ συνεταιριστικὲς κάθετα ὀργανωμένες πτηνοτροφικὲς ἐπιχειρήσεις στὶς ὁποῖες ἡ περιοχὴ διαθέτει σήμερα πεπειραμένο καὶ ἱκανὸ ἔμψυχο ὕλικό.

Στὴν κονικλοτροφία τὸ 1971 ἐκτρέφονταν 15.687 κεφαλές, πού τὸ 1979 ἔφθασαν στὶς 24.985 κεφαλές καὶ ἔτσι παρουσίασαν μέση ἐτήσια αὐξηση στὴν 8ετία 1,5%. Μὲ τὸ μικρὸ αὐτὸ ἐτήσιο ρυθμὸ αὐξησης τῶν κουνελιῶν στὴν Ἠπειρο ὁ κλάδος δὲν θὰ προσφέρει ἱκανοποιητικὲς ποσότητες κονίκλων γιὰ σφαγὴ (τὸ 2000 24.000 κεφαλές). Ἄν ὅμως ὀργανωθεῖ καλύτερα ἡ ἐπεξεργασία καὶ τὸ ἐμπόριο τοῦ κρέατος τῶν κουνελιῶν πολὺ εὐκολα ἡ παραγωγὴ μποροῦσε νὰ φθάσει τὶς 100.000 κεφαλές.

Τὸ σύνολο τῶν κυψελῶν ἔφθανε τὸ 1971 σὲ 45.049 κυψέλες καὶ μειώθηκε τὸ 1979 σὲ 42.000 κυψέλες, ἥτοι ἐνεφάνισαν ἐτήσιο ρυθμὸ μείωσης —0,8%. Ἄν τὸν ἐτήσιο αὐτὸ ρυθμὸ τὸν δεχθοῦμε θετικὸ (+0,8%), τότε τὸ 2.000 θὰ ἐκτρέφονται στὴν Ἠπειρο 56.666 κυψέλες.

Γ' Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ὁ πρωταρχικὸς στόχος στὴν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας γιὰ τὴν μέχρι τὸ 2000 χρονικὴ περίοδο θὰ πρέπει νὰ εἶναι γιὰ ὅλη τὴ χώρα ἡ μεγαλύτερη δυνατὴ αὐτάρκεια τῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας σὲ ἐδώδιμα κ.λ.π. κτηνοτροφικὰ προϊόντα, δάσει τῶν αὐξηθησόμενων ἀναγκῶν ἀπὸ τὴν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀπὸ τὴν βελτίωση τοῦ σημερινοῦ ἐπιπέδου διατροφῆς — ἱματισμοῦ, ὑποδύσεως κ.λ.π. τῶν κατοίκων καὶ δάσει τῆς ἀναμενόμενης βελτίωσης τοῦ κατὰ κεφαλὴν μέσου ἐτήσιου ἀκαθαρίστου προϊόντος, τὸ ὁποῖον θὰ αὐξηθεῖ σὲ 7.535 δολ. τὸ 2000. Παράλληλα θὰ πρέπει νὰ ἐνταθεῖ καὶ ὀργανωθεῖ ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ ἐξαγωγὴ κτηνοτροφικῶν προϊόντων γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ χώρα μας παρουσιάζει συγκριτικὰ πλεονεκτήματα, σὲ σχέση μὲ τὶς ἄλλες χώρες τῆς Ε.Ο.Κ.

Ἐτσι θεωρεῖται ἄκρως ἐπιθυμητὴ καὶ ἀπόλυτα ἐφικτὴ ἡ μέχρι τὸ 2000 ἀνάπτυξη τῆς βοοτροφίας καὶ προβατοτροφίας, ὥστε νὰ καλυφθοῦν τὰ σοβαρὰ ἐλλείμματα τῆς χώρας σὲ γάλα ἀγελάδος καὶ δόρειο κρέας, ὅπως καὶ σὲ αἰγοπρόδειο κρέας, γάλα, δέρματα, ἔριο καὶ τρίχες. Γιὰ τὴν προσπάθεια αὐτὴ θὰ

πρέπει κατὰ κύριο λόγο οἱ ἐκτροφεῖς νὰ ἀπολαμβάνουν τιμές ἱκανοποιητικές γιὰ τὰ προϊόντα τους (γάλα, κρέας, δέρματα, μαλλί κ.λ.π.), ὥστε νὰ διαθέτουν ἢ νὰ διασφαλίζουν ἱκανές ποσότητες ζωοτροφῶν σὲ καλὴ τιμὴ, γιὰ νὰ εἶναι ἀνταγωνιστικές τῶν ἄλλων καλλιιεργειῶν. Βασικὰ θὰ ὑποβοηθήσει στὸν τομέα αὐτὸν ἡ βελτίωση τῶν συνθηκῶν ἐμπορίας τῶν ζώων καὶ τῶν ζωοκομικῶν προϊόντων, ποὺ σήμερα διακινουῦνται κατὰ τρόπο πολὺ καθυστερημένο.

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐκτροφῶν τῶν μονογαστρικῶν ζώων καὶ τῶν προϊόντων τους (χοῖροι, πουλερικά, κουνέλια), ποὺ ἡ ἐκτροφή τους δὲν εἶναι στενὰ συνυφασμένη μὲ τὸ ἔδαφος, καὶ ποὺ σήμερα ἐξελίχθηκαν σὲ ἐπιχειρήσεις κάθετης ὀργάνωσης, δὲν θὰ παρουσιάσουν δυσχέρεια στὴν αὐξηση τῆς παραγωγῆς τους στὸ διπλάσιο σχεδὸν τῆς σημερινῆς τους, γιὰτι καὶ πεπειραμένους ἐπιχειρηματίες διαθέτει ἡ χώρα καὶ τὰ κλιματικὰ στοιχεῖα τῆς Ἑλλάδος διασφαλίζουν συγκριτικὸ πλεονέκτημα, σὲ σύγκριση μὲ τίς ἄλλες χῶρες τῆς Ε.Ο.Κ.

Γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα ὁ ἀριθμὸς τῶν ζώων, ποὺ θὰ ἐκτρέφονται τὸ 2000 φαίνεται στὸν πίνακα 2.

Ἀπὸ τοὺς δικούς μου ὑπολογισμοὺς ἡ προβλεπόμενη κατανάλωση τροφίμων καὶ πρωτεϊνῶν ζωϊκῆς προέλευσης ἀνὰ κάτοικο, στὴ χώρα, κατὰ τὸ ἔτος 2000 θὰ εἶναι, ὅπως δείχεται στὸν πίνακα 4.

Ἔτσι, οἱ ἐκτιμήσεις ἐγχώριας παραγωγῆς καὶ εἰσαγωγῶν σὲ κρέατα κατὰ τὸ ἔτος 2000 θὰ εἶναι, ὅπως δείχεται στὸν παρακάτω πίνακα 4.

Εἰδικότερα γιὰ τὴν Ἠπειρο ὁ ἀριθμὸς τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου θὰ ἀνέλθει γιὰ τὸ 2000 στοὺς ἀναφερόμενους παρακάτω ἀριθμοὺς, κατὰ δικούς μου ὑπολογισμοὺς:

Μόνοπλα	10.000	κεφαλές
Βοοειδῆ	80.000	»
Αἰγοπρόβατα	1.350.000	»
Χοῖροι	80.000	»
Ὄρνιθοειδῆ	2.750.000	»
Κουνέλια	100.000	»
Κυψέλες	36.666	»

Βασικὸς παράγοντας, ποὺ θὰ ἐπηρεάσει καὶ τὴν κτηνοτροφικὴ ἀνάπτυξη τῆς Ἠπέρου, εἶναι καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν τεσσάρων Ἠπειρωτικῶν νομῶν, ποὺ δίνεται στὸν πίνακα 5 γιὰ τὰ χρόνια 1961, 1971, 1981, 2000.

Ἀπὸ τὰ δεδομένα τοῦ πίνακα προκύπτει ὅτι: α) Ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἠπέρου ἀπὸ 352.604 κατοίκους τὸ 1961 μειώνεται σὲ 323.333 τὸ 1981 καὶ γιὰ τὸ 2000 ὑπολογίζεται ὅτι θὰ μειωθεῖ παραπέρα σὲ 312.000 κατοίκους.

Μόνον ὁ Νομὸς Ἰωαννίνων μετὰ τὴ σοβαρὴ μείωση τῆς 10ετίας τοῦ 1961—1971 παρουσίασε ὑπολογίσιμη αὐξηση μὲ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1981 καὶ ὑπολογίζεται ὅτι τὸ 2000 θὰ ἐμφανίσει στὴν 20ετία συνολικὴ αὐξηση 14.674

κατοίκους (ἢ +9,4% σὲ σχέσηη μὲ τὸ 1981) καὶ θὰ φθάσει τοὺς 170.000 κατοίκους.

Οἱ νομοὶ Ἄρτας, Πρέβεζας καὶ Θεσπρωτίας θὰ παρουσιάζουν συνεχῆ μείωση πληθυσμοῦ, ποὺ θὰ συνεχισθεῖ, ἂν δὲν ἀνακαλυφθοῦν στὸ μεταξὺ ἄγνωστοι μέχρι σήμερα νέοι πλουτοπαραγωγικοὶ πόροι.

Στὸν πίνακα 6 δίνονται στοιχεῖα τοῦ συνόλου τῶν οἰκονομικὰ ἐνεργῶν ἀτόμων τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀσχολουμένων στὴν πρωτογενῆ παραγωγή κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1971. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα προκύπτει ὅτι τὰ 58,45% τοῦ συνόλου τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν πρωτογενῆ παραγωγή καὶ μάλιστα 57,13% τοῦ ἀριθμοῦ ἦσαν ἄρρενες καὶ 42,87% ἦσαν θήλειες. Ἀπὸ μιὰ ἐργασία τοῦ Βλαχοχρήστου καὶ Ε. Ρόκκου τῆς ΥΠΑΗ μὲ τὸν τίτλο ΕΡΕΥΝΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ ΗΠΕΙΡΟΥ — ΚΕΡΚΥΡΑΣ — ΛΕΥΚΑΔΟΣ διαπιστώνουμε ὅτι τὸ 1975 ὁ οἰκονομικὰ ἐνεργὸς πληθυσμὸς τῶν 4 Ἠπειρωτικῶν νομῶν ἀνέρχονταν σὲ 57.700 ἄτομα. Ὁ ἐτήσιος ρυθμὸς μείωσης τοῦ ἐνεργοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ στοὺς 4 Νομοὺς κυμάνθηκε μεταξὺ 1,1 (Ἄρτας) καὶ 6,2 (Θεσπρωτίας). Τὸ ἀπασχοληθὲν ἐργατικὸ δυναμικὸ στὴν κτηνοτροφία τῶν 4 νομῶν τῆς Ἠπείρου ἀνῆλθε κατὰ τὸ 1975 σὲ 4.465.620 ἰσοδύναμα ἀνδρικὰ ἡμερομίσθια.

Γιὰ ὅλη τὴ χώρα καὶ γιὰ τὰ χρόνια 1971 καὶ 1977 δίνονται στὸν πίνακα 7 στοιχεῖα τῶν ἀπασχολουμένων στὸν πρωτογενῆ τομέα. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ προκύπτει ὅτι οἱ ἀπασχολούμενοι στὴν ἐξαετία (1971—1977), μὲ τὸν πρωτογενῆ τομέα μειώθηκαν στὴ χώρα μὲ ἐτήσιο ρυθμὸ —3,83%, καὶ στὴν Ἠπειρο μὲ ἐτήσιο ρυθμὸ —3,0%.

Γιὰ τὸ 1980 ὑπολογίζεται ὅτι γιὰ ὅλη τὴ χώρα τὸ ποσοστὸ τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ ἀπασχολήθηκε στὸν πρωτογενῆ τομέα, περιορίσθηκε στὸ 28% τοῦ συνολικοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ.

Στὸν παρακάτω πίνακα 8 δίνονται στοιχεῖα γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀπασχοληθησόμενων στὸν πρωτογενῆ τομέα τῆς παραγωγῆς, ποὺ θὰ ἀνέρχονται σὲ 574.600 ἀπασχολούμενους τὸ 2000, καὶ ποὺ θὰ ἀποτελοῦν τὸ 12,4% τοῦ συνόλου τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας.

Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς Ἠπείρου θὰ ἔχει 41.500 ἀπασχολούμενους στὸν πρωτογενῆ τομέα τὸ 2000, ποὺ θὰ ἀποτελοῦν τὰ 24,5% τοῦ συνολικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Τὸ ποσοστὸ αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἐνεργοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Σχεδὸν βέβαια ὁ ἀριθμὸς τῶν 41.500 ἀτόμων τοῦ 2000 θὰ εἶναι ὁ μισὸς τοῦ ὑπολογιζόμενου ἀριθμοῦ τοῦ 1977 (81.700 ἄτομα).

Ὅλη αὐτὴ ἡ συνεχῆς μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων στὸν πρωτογενῆ τομέα ὀφείλεται στὰ χαμηλὰ εἰσοδήματα τοῦ τομέα αὐτοῦ σὲ σχέσηη μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἄλλων δύο τομέων καὶ εἶναι φυσιολογικὴ καὶ ἱκανοποιη-

τική. Τὸ ἀκαθάριστο ἐθνικὸ προϊόν (Α.Ε.Π.) τῆς χώρας παρουσίασε ἓνα μέσο ρυθμὸ ἐτήσιας αὐξήσεως 6,15% στὰ χρόνια 1958—1978 σὲ σταθερὲς τιμὲς τοῦ 1970. Στὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο τὸ ἀκαθάριστο ἀγροτικὸ προϊόν παρουσίασε μέση ἐτήσια αὐξήση 3,17%. Ἀντίστοιχα οἱ ἀπασχολούμενοι (ἀπὸ 70 ἐτήσια ἡμερομίσθια καὶ ἄνω) στὸν πρωτογενῆ τομέα, ποὺ ἔφθαναν τὸ 1.930.344 ἄτομα τὸ 1961, μειώθηκαν σὲ 1.050.000 ἄτομα τὸ 1977, ποὺ μὲ ἐκτίμηση τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, ἰσοδυναμεῖ σὲ 382.480 πλήρως ἀπασχολούμενους, γεγονός ποὺ ὀφείλεται στὴν καλλίτερη ὀργάνωση τοῦ τομέα, ποὺ στὸ μεταξύ συντελέσθηκε, καὶ ποὺ σημαίνει ὅτι καὶ τὸ εἰσόδημα τῶν ἀγροτῶν τῆς χώρας αὐξήθηκε σημαντικὰ στὴν περίοδο αὐτή.

Τὸ μέσο ὅμως ἀγροτικὸ εἰσόδημα παραμένει χαμηλότερο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἀπασχολουμένων σὲ ἄλλους τομείς τῆς οἰκονομίας. Ἔτσι τὸ 1978 ἐνῶ ὁ πρωτογενῆς τομέας ἀπασχολοῦσε περίπου τὸ 28%, (ἀφορᾷ ἐργαζόμενους ποὺ εἶχαν ἀπασχόληση ἀπὸ 140 ἡμερομίσθια καὶ ἄνω), τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, συμμετεῖχε μόνον κατὰ 18% στὸ σχηματισμὸ τοῦ ΑΕΠ.

Γιὰ τὴ μείωση τῆς διαφορᾶς τοῦ εἰσοδήματος στὸν πρωτογενῆ τομέα σὲ σχέση μὲ τὰ εἰσοδήματα στὸν δευτερογενῆ καὶ τριτογενῆ τομέα τῆς παραγωγῆς καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀμβλυνση τῶν διαφορῶν τοῦ πρωτογενῆ τομέα στὰ διάφορα διαμερίσματα καὶ νομοὺς τῆς χώρας, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ μελετηθοῦν κατὰ θάθος οἱ τάσεις, ποὺ ὑπάρχουν, οἱ δυνατότητες καὶ προοπτικές, ποὺ ὁ κάθε κλάδος τῆς κτηνοτροφίας εἰδικότερα παρουσιάζει, παράλληλα μὲ τὴν ἀναμενόμενη ἀνάπτυξη ὅλης τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας καὶ μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἑνταξίας τῆς χώρας στὶς Εὐρωπαϊκὲς Κοινότητες.

Γιὰ τὴν μέχρι τὸ 2000 περίοδο θὰ χρειασθεῖ νὰ παράγουμε περισσότερες καὶ φθηνότερες ζωοτροφές σὲ ὅλη τὴν Ἠπειρο καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ θὰ πρέπει:

α) Νὰ βελτιώσουμε τὴν παραγωγικότητα τῶν 4.542.900 στρεμμάτων βοσκοτόπων, ποὺ ἀποτελοῦν γιὰ τὸ Νομὸ Ἰωαννίνων τὰ 50,16%, τὸ Νομὸ Θεσπρωτίας τὰ 70,8%, τὸ Νομὸ Πρεβέζης τὰ 50,8% καὶ τὸ Νομὸ Ἄρτας τὰ 20,64% τῆς συνολικῆς ἐπιφάνειας τῶν Νομῶν, τὴν μεγαλύτερη πηγὴ ἀπ' τὴν ὁποία προσπορίζονται τὰ ζῶα μας τίς καταλληλότερες ζωοτροφές καὶ διασφαλίζουν κίνηση στὸν ἐλεύθερο ἀέρα, ποὺ βελτιώνει σοβαρὰ τὴν ὑγιεινὴ τους κατάσταση. Ἐφαρμόζεται σήμερα, σὲ συνεργασία μὲ τὴν Ε.Ο.Κ., βελτιωτικὸ πρόγραμμα τῶν βοσκοτόπων στὰ Τζουμέρκα, ὥστε νὰ λιπανθοῦν τὰ λειβάδια, νὰ γίνῃ καταπολέμηση τῶν ζιζανίων, νὰ γίνῃ στὰ πιὸ κατάλληλα ἀναχλόαση, νὰ στραγγισθοῦν καὶ νὰ ἀρδευθοῦν τὰ καταλληλότερα ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ ὀργανωθεῖ καὶ ἡ περιτροπικὴ θόσκηση τῶν λειβαδιῶν μὲ κατάλληλα φράγματα ἠλεκτροφόρα, ὅπου εἶναι δυνατόν.

Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ νὰ ἐπεκταθεῖ μελλοντικὰ σὲ ὅλη τὴν Ἠπειρο.

Μὲ τὴν προβλεπόμενη δέδαια ἀραίωση τοῦ ὀρεινοῦ πληθυσμοῦ στὰ προ-

σεχῆ χρόνια μέχρι τὸ 2000, θεωρῶ σημαντικὴ τὴν διάθεση σὲ νέους κτηνοτρόφους σημαντικῶν κοινοτικῶν ἢ ἄλλων κοινοχρήστων ἐκτάσεων, βοσκοτόπων στοὺς αἰγοπροβατοτρόφους καὶ βοοτρόφους γιὰ ὅλη τὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ἀσκοῦν τὸ κτηνοτροφικὸ ἐπάγγελμα.

Θεωρῶ χρήσιμη τὴν παραχώρηση στοὺς κτηνοτρόφους ἀπ' εὐθείας, γιὰ τὸ ὅπως διαπίστωσα στὴν περιοχή τοῦ Σουλίου ἓνα κομμάτι ὄρεινου καὶ πετρώδους βοσκοτόπου, ποὺ εἶχε παραχωρηθεῖ σὲ ἓνα κτηνοτρόφο, εἶχε βελτιωθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τόσο σημαντικά, ὥστε νὰ διαφέρει πάρα πολὺ (λίπανση τῶν γονιμότερων τμημάτων, προστασία καὶ περιποίηση τῶν δενδρυλλίων κ.λ.π.) ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη ἔκταση τοῦ κοινοτικοῦ βοσκοτόπου. Εἶναι δὲ δεδομένο ὅτι ὁ Ἕλληνας μόνον γιὰ τὸ δικό του κομμάτι ἐνδιαφέρεται καὶ τὸ περιποιεῖται, ἐνῶ γιὰ τὸ κοινοτικὸ ἢ ἀκόμα καὶ συνεταιρικὸ ἀδιαφορεῖ.

6) Σὲ μιὰ χώρα, ποὺ ἐκβιομηχανίζεται μὲ ταχὺ ρυθμὸ, ὅπως ἡ Ἑλλάδα, εἶναι πολὺ προβληματικὴ ἡ καλλιέργεια ὀρισμένων φυτικῶν προϊόντων, ἀνὰ αὐτὰ δὲν ἐπεξεργάζονται στὴν τελικὴ τους μορφή στὸν τόπο τῆς παραγωγῆς τους καὶ δὲν ἐξάγονται, χωρὶς ἐπιχορηγήσεις καὶ μὲ συμφέροντες ὄρους, σὰν προϊόντα ἔτοιμα γιὰ κατανάλωση. Ἀντίθετα, ἡ ἐπιτόπια παραγωγή ζωϊκῶν προϊόντων, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας, εἶναι πιὸ συμφέρουσα ἀλλὰ παράλληλα διασφαλίζει τὴν ἀνεξαρτησία τῆς χώρας καὶ τὴ μείωση τοῦ ἐξαγόμενου συναλλάγματος γιὰ εἰσαγωγές ζωϊκῶν προϊόντων.

Ἐπιβάλλεται, λοιπόν, νὰ καταβληθεῖ προσπάθεια κατὰ πρῶτο λόγο γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ ἐλλείμματος τῆς χώρας σὲ καρποὺς δημητριακῶν γιὰ ζωοτροφές (1 ἑκατ. περίπου τόννοι ἄμεσα καὶ 2 ἑκατ. τόννοι ἀπὸ τὸ 1990 καὶ μετέπειτα) καθὼς καὶ ἡ παραγωγή χλωροῦ ἀραβοσίτου ἢ σόργου γιὰ νωπὴ κατανάλωση ἢ ἐνσίρωση. Στὶς παράλιες Ἡπειρωτικὲς καὶ ἀρδευόμενες περιοχὲς ἡ παραγωγή τοῦ χλωροῦ ἀραβοσίτου ἢ σόργου θὰ μπορεῖ νὰ ἐξασφαλισθεῖ σὰν ἐπίσπορη καλλιέργεια μετὰ τὸ φθινοπωρινὸ σιτηρὸ (σιτάρι ἢ κριθάρι) ἢ ψυχανθές. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ θὰ ἀπαιτηθεῖ ἡ προσωρινὴ παροχὴ σοβαρῶν κινήτρων στοὺς καλλιεργητές, ὥστε νὰ ἐφαρμόσουν σύγχρονες μεθόδους στὶς καλλιέργειες αὐτές (χρησιμοποίηση εἰδικῶν ὑβριδίων καλαμποκιοῦ καὶ σόργου, τόσο γιὰ καρποπαραγωγή ὅσο καὶ γιὰ παραγωγή χλωρομάζας) καὶ νὰ τίς ἀξιοποιοῦν γιὰ τὴ διατροφή βοοειδῶν ὑψηλῆς παραγωγικότητας.

Ἡ καλλιέργεια μηδικῆς, ποὺ ἐπεκτάθηκε ἀρκετὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, εἶναι πολὺ βασικὴ καὶ ἀπαραίτητη γιὰ τὴ διατροφή τῶν μονογαστρικῶν κατοικιδίων (χοίρων, πουλερικῶν καὶ μοσχარიῶν κατὰ τὴν περίοδο τῆς πρώτης ἐξαμηνίας τῆς ζωῆς τους) καὶ τῶν ἀγελάδων μὲ γαλακτοπαραγωγή μεγαλύτερη ἀπὸ 20 χλγρ. Ἀποτελεῖ ἀνεπίτρεπτη πολυτέλεια ἡ διατροφή ἀγελάδων μὲ μηδικὴ ὅταν ἡ γαλακτοπαραγωγή τους εἶναι μικρότερη τῶν 20 χλγρ.

Στὴν περίοδο 1977—1978 στὴν Ἡπειρο καλλιεργήθηκαν 1.363.480 στρ. ἀπὸ τὰ ὁποῖα 430.185 στρέμ. ἦσαν ἀρδευόμενα. Δεδομένου ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ

Νομοὶ τῆς Ἡπείρου εἶναι κτηνοτροφικοὶ θὰ πρέπει νὰ προωθηθεῖ ἡ καλλιέργεια ξηρικών καὶ ποτιστικῶν καλλιεργειῶν κτηνοτροφικῶν φυτῶν γιὰ καρποπαραγωγή καὶ παραγωγή σανῶν. Βέβαια βασικὰ θὰ πρέπει νὰ ἐπιταχυνθεῖ ἡ ἐκτέλεση τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ὑπολογίζεται ὅτι τὸ 2.000 θὰ φθάσουν σὲ 676.000 ἀρδευόμενα στρέμματα.

Τὸ 1977 καλλιεργήθηκαν στὴν Ἡπειρο 319 χιλ. στρέμ. μὲ κτηνοτροφικά φυτά, πού τὸ 2000 θὰ φθάσουν τὰ 576 χιλ. στρέμ. Ἔτσι θὰ ἐπαρκέσουν οἱ παραχθησόμενες ζωοτροφές γιὰ τὸν αὐξημένο ἀριθμὸ καὶ τὴν ὑψηλότερη παραγωγικότητα τῶν ζώων, πού θὰ ἐκτρέφονται τότε. Αὐτὸ θὰ γίνῃ μὲ τὴν ὀρθολογικότερη ὀργάνωση τῶν καλλιεργειῶν στὶς ἀρδευόμενες κατὰ πρῶτο λόγο ἐκτάσεις, ὥστε νὰ καλύπτονται οἱ ἀνάγκες τῆς βοοτροφίας, σὲ βάρος ἄλλων ποτιστικῶν καλλιεργειῶν, στὶς ὁποῖες ἤδη δημιουργοῦνται μεγάλα πλεονάσματα καὶ προβλήματα γιὰ τὴ διάθεσή τους.

γ) Ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση εἰδικῶν ἐπιστημόνων ζωϊκῆς παραγωγῆς σὲ ἀνεξάρτητη Πανεπιστημιακὴ Σχολὴ Ζωοτεχνίας (ἢ Ζωϊκῆς παραγωγῆς ἢ Ἐπιστήμης τῶν ζώων) καὶ μάλιστα στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, ὅπως ἀπὸ μία τετραετία προσπαθῶ νὰ ἐπιτύχω. Μόνο ἔτσι θὰ ἀποκτήσουμε καὶ στὴν Ἑλλάδα ἐξειδικευμένους στὴ σύγχρονη ζωϊκὴ παραγωγή εἰδικούς ἐπιστήμονες, πού θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ διδάξουν τοὺς νέους Ἑλληνας, πού θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς (βοοτροφία, αἰγοπροβατοτροφία, χοιροτροφία, πτηνοτροφία κ.λ.π.). Τὸ δρόμο αὐτὸ ἀκολούθησαν τόσο οἱ Δυτικὲς ὅσο καὶ οἱ Ἀνατολικὲς προηγμένες στὴν κτηνοτροφία χώρες.

δ) Ἀνύψωση τοῦ βιοτικού καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου τῶν κτηνοτρόφων μὲ ἐκσυγχρονισμό καὶ ἐντατικοποίηση τῶν δραστηριοτήτων τῆς κτηνοτροφίας, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζονται ἱκανοποιητικὰ εἰσοδήματα, πού θὰ προσελκύσουν ἱκανοὺς νέους ἀνθρώπους στὸν τομέα αὐτόν.

ε) Ριζικὴ ἀναδιοργάνωση τῶν κτηνιατρικῶν ὑπηρεσιῶν μὲ κατάλληλα ἐκπαιδευμένο ἐπιστημονικὸ προσωπικὸ καὶ μὲ λειτουργία σύγχρονων κτηνιατρείων καὶ ἐργαστηρίων στὶς κτηνοτροφικὲς περιοχές. Ἔτσι θὰ καταστεῖ δυνατὴ, μέσα στὴν προσεχῆ 10ετία, ἐξάλειψη τῆς φυματίωσης, τῆς βρουκέλλωσης, τοῦ ἐχινόκοκκου, τῆς λύσσας κ.λ.π., πού δημιουργοῦν θύματα βαρέων νοσημάτων μεταξὺ τῶν κτηνοτρόφων κυρίως καὶ πού παράλληλα ζημιώνουν τὴν ζωϊκὴ μας παραγωγή κατὰ ἀρκετὰ δισεκατομμύρια δρχ. τὸ χρόνο.

στ) Ἐπιβάλλεται ἡ αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῶν κτηνοτροφικῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ ἡ μείωση τοῦ κόστους παραγωγῆς τοῦ κτηνοτροφικοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων. Κύριος παράγοντας γιὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν οἱ παραπάνω στόχοι θὰ εἶναι ἡ κατάλληλη ἐκπαίδευση τῶν κτηνοτρόφων καὶ ἡ παράλληλη χρηματοδότησή τους μὲ εὐνοϊκοὺς ὅρους, ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς πόρους, τοῦλάχιστον στὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ ὀρισμένους κτηνοτροφικοὺς κλάδους, πού τοῦλάχιστον στὰ προσεχῆ 20 χρόνια ἡ χώρα μας δὲν θὰ διαθέ-

ται συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ε.Ο.Κ. (κυρίως βοοτροφία).

ζ) Άμεσα επίσης επιβάλλεται ή με σύγχρονα μέσα και τρόπους βελτίωση των συνθηκών επεξεργασίας, τυποποίησης, συντήρησης και διακίνησης των κτηνοτροφικών προϊόντων. Από το 1960 μελετήθηκαν από ντόπιους και ξένους μελετητές ή δημιουργία σύγχρονων σφαγείων και ζωαγοράς στα Ίωάννινα, αλλά μέχρι σήμερα τίποτε σχεδόν δεν έγινε. Έτσι το καταναλισκόμενο στην Ήπειρο και εξαγόμενο στη λοιπή Ελλάδα κρέας βοών, αίγοπροβάτων και χοίρων σφάζεται σε ακατάλληλα σφαγεία, που το καθιστούν ακατάλληλο για την κατανάλωσή του στις χώρες της Ε.Ο.Κ.

Η έμπορία επίσης του κρέατος γίνεται κατά τρόπο, που ζημιώνει τους εκτροφείς. Μόνο για τὰ πουλερικά λειτουργούν σφαγεία σύγχρονα και εφοδιασμένα με δυνατότητες καταψύξεως του πλεονάζοντος κατά καιρούς κρέατος πουλερικών, ώστε να αποφεύγονται κρίσεις, που δημιουργούνται από υποπαγωγή. Λειτουργούν επίσης μονάδες αξιοποίησης των προϊόντων των πτηνοτροφικών σφαγείων για ζωοτροφές.

Για την επεξεργασία του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων ή λειτουργούσα στα Ίωάννινα συνεταιριστική μονάδα φαίνεται ότι λειτουργεί ικανοποιητικά.

η) Η έρευνα κατά κτηνοτροφικό κλάδο αποτελεί βασική προϋπόθεση για να έχουμε ζωϊκή παραγωγή με ανταγωνιστικό κόστος.

Βασικά θα πρέπει να παρακολουθείται ή επιτυγχανόμενη στις προηγμένες χώρες και κυρίως στις Η.Π.Α. αύξηση της παραγωγικότητας των παραγομένων υβριδίων ζώων και ή τάχιστα εισαγωγή τους στη χώρα μας, εφ' όσον βέβαια διασφαλίζονται οι κατάλληλες προϋποθέσεις διατροφής, ένσταυλισμού κ.λ.π. των υβριδίων αυτών. Όπως στην πτηνοτροφία και στην χοιροτροφία, οι μεγάλες μονάδες εισάγουν τὰ νέα υβρίδια που δημιουργούνται συνεχόμενα έτσι και στην προβατοτροφία και βοοτροφία πρέπει συνεχώς να ενημερώνονται οι κτηνοτρόφοι μας επί των δημιουργούμενων νέων υβριδίων και στους κλάδους αυτούς και να ενεργείται τὸ συντομώτερο ή εισαγωγή τους.

Σήμερα στις πιο προηγμένες ζωοτεχνικά χώρες, εφαρμόζονται νέες μέθοδοι, όπως π.χ. είναι ή απόληψη 3—8 ἄρτιων ωαρίων, κατά κάθε δεύτερο οίστρικό κύκλο (ανά 50 περίπου ήμέρες) από ἀγελάδες πολύ ύψηλης γαλακτοπαραγωγής. Τὰ γενετικά ἄριστα αὐτὰ ὠάρια γονιμοποιούνται με σπέρμα που προέρχεται από ταύρους ύψηλης γενετικής γαλακτοπαραγωγής και ἐμφυτεύονται σε κοινές ἀγελάδες. Έτσι είναι δυνατόν να έχουμε από ἄριστες ἀγελάδες 25 ἀπογόνους τὸ χρόνο.

Η σύγχρονη όμως μοριακή βιολογία εξελίσσεται με τόσο ταχύ ρυθμό ὅστε μελλοντικά θα επιτευχθούν τέτοιες πρόοδοι που σήμερα είναι δύσκολο και να τις φαντασθούμε.

Ἔτσι πιστεύεται ὅτι μελλοντικά θὰ ἐπιτευχθεῖ ἀναπαραγωγή μὲ σωματικά κύτταρα χωρὶς τὴν χρησιμοποίηση τῶν σπερματικῶν κυττάρων. Μιὰ τέτοια ἐξέλιξη ἐπαναστατική θὰ ἀνατρέψει τὴν μέχρι σήμερα ἐφαρμοζομένη μέθοδο ἀναπαραγωγῆς καὶ θὰ ἐπιτρέψει τὴ δημιουργία ἀπογόνων τελείως ὁμοίων πρὸς τὴ γενετική δομὴ τοῦ δότου τῶν σωματικῶν κυττάρων.

Στὴν μέχρι τὸ 2000 περίοδο φαίνεται βέβαιο ὅτι ἡ Βιοτεχνολογία (BIOTECHNOLOGY) θὰ σημειώσει σοβαρότατες ἐξελίξεις.

Ἡ βιοτεχνολογία εἶναι ἡ τεχνολογία ποὺ στηρίζεται στὴ βιολογική (ἢ ζῶσα ὕλη) γιὰ τὶς διεργασίες ποὺ διενεργοῦνται ἀπὸ ζωντανούς ὀργανισμούς. Κάθε λοιπὸν δραστηριότητα ἢ ἐπεξεργασία ποὺ ἀπαιτεῖ τὴ συμμετοχὴ ἀνώτερων ἢ κατώτερων φυτῶν (μικροβίων) ἢ ζῶων γιὰ τὴν παραγωγή νέων πηγῶν τροφῆς, χημικῶν προϊόντων ἢ ἐνεργείας ἀποτελεῖ τὸν στόχο τῆς βιοτεχνολογίας. Ἡ βιοτεχνολογία ἐφαρμόζονταν καὶ στὸ παρελθὸν καὶ δὲν εἶναι νέα μέθοδος.

Νέα εἶναι ἡ κατάσταση ποὺ δημιούργησε ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σπάνις τῶν πετρελαίων ποὺ μᾶς ἀναγκάζει νὰ κινηθοῦμε γρήγορα ἀπὸ τὴν πετροχημεία σὲ μία περιοχὴ ποὺ θὰ ἀναπτύξει πλέον ἀποτελεσματικά συστήματα μὲ τὴν χρησιμοποίηση φυσικῶν προϊόντων πιὸ οἰκονομικῶν ἀπὸ τὰ πετροχημικά καὶ πιὸ ἀποτελεσματικῶν στὴν παραγωγή ἐνέργειας.

Ἡ βιοτεχνολογία συχνὰ φέρεται σὰν συνώνυμη μὲ τὴν γενετική μηχανική (GENETICAL ENGINEERING). Μία μεταδίδαση γενετικῆς πληροφορίας ἀπὸ ἀνώτερα φυτὰ ἢ ζῶα σὲ ὀρισμένους κλώνους ἀπὸ βακτηρίδια θὰ μᾶς προσφέρει, μοναδικὸ βιομηχανικὸ δυναμικὸ γιὰ τὸν «προγραμματισμὸ» τοῦ «λήπτη βακτηριδίου» γιὰ νὰ παραγάγει χρήσιμες ὕλες τίς ὁποῖες θὰ ἔπρεπε νὰ πάρουμε ἀπὸ ἀνώτερα φυτὰ ἢ ζῶα. Ὑπάρχουν ὁμῶς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τομεῖς βιοτεχνολογίας ἐξ ἴσου ἐνδιαφέροντες ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς τομεῖς ποὺ θὰ ἀναπτυχθοῦν τὴν προσεχῆ 10ετία εἶναι ἡ αὐξανόμενη χρησιμοποίηση ἀπὸ ἀκίνητοποιημένα κύτταρα ἢ ἔνζυμα γιὰ τὴν παραγωγή σὲ μεγάλη κλίμακα προϊόντων ποὺ σήμερα παράγονται ἔτσι μὲ παραδοσιακὴ χημικὴ σύνθεση εἴτε μὲ ζύμωση.

Ὁ «ζυμωτής» τοῦ μέλλοντος θὰ μπορεῖ ἀπλὰ νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ μία στήλη ἀκίνητοποιημένων κυττάρων ποὺ ἔχουν προγραμματισθεῖ γιὰ τὴν παραγωγή εἰδικῶν προϊόντων.

Ἔτσι στὴ γεωργία ἡ βιοτεχνολογία θὰ ὀδηγήσει στὴν παραγωγή ἀσφαλέστερων μέσων γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν φυτικῶν ἀσθενειῶν. Ἀναμφισβήτητα ἐπίσης ἡ βιοτεχνολογία θὰ ὀδηγήσει στὴν ἐφαρμογὴ μεθόδων βελτιώσεως τῆς φυτικῆς βιομάζας ἢ τῶν γεωργικῶν ἀπόβλητων γιὰ τὴ μείωση τῆς χρήσεως τοῦ πετρελαίου. Μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ἐνδιαφέρουσες περιοχές, μὲ σημαντικὲς δυνατότητες εἶναι ἡ δημιουργία νέων ποικιλιῶν φυτικῶν τροφίμων μὲ τὴν πιὸ ἀποτελε-

σματική «δομή» (δηλαδή τακτοποίηση φυλλώματος, εξατμίζουσα ἐπιφάνεια, διαβατότης ριζῶν κ.λ.π.) γιὰ τὴν μεγιστοποίηση τῶν ἀποδόσεων. Σήμερα θεωρεῖται βέβαιο ὅτι ἡ βιοτεχνολογία ἐπειδὴ θὰ ἐπηρεάζει σοβαρὰ τὴν παραγωγή τροφῶν, ἐνεργείας καὶ προστασίας τοῦ περιβάλλοντος θὰ τύχει μεγάλης προσοχῆς ἀπὸ μέρους τοῦ κράτους καὶ τῆς βιομηχανίας. Στὴ δεκαετία τοῦ 1980—1990 θὰ ἀποδειχθεῖ πόσο καλὰ ἡ κυβέρνησις, ἡ βιομηχανία καὶ τὰ πανεπιστήμια θὰ ἀνταποκριθοῦν στὴ χρήση τῆς βιοτεχνολογίας γιὰ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν ζωῆς τῆς χώρας τους καὶ τοῦ πλανήτη γενικότερα.

Ἀπὸ τὶς ἀναφερθεῖσες μὲ συντομία ἐξελίξεις καὶ στὸν τομέα τῆς ζωϊκῆς παραγωγῆς θγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι μελλοντικὰ καὶ στὴ ζωϊκὴ παραγωγή ἡ γνώση τῶν πλέον σύγχρονων μεθόδων καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τους καὶ στὸν τόπο μας θὰ ἀποτελοῦν τὴν μοναδικὴ δυνατότητα γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ λαοῦ μας καὶ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ τόπου μας. Στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἰωαννίνων λειτουργεῖ σήμερα ἡ Φυσικομαθηματικὴ Σχολὴ καὶ θέλω νὰ πιστεύω ὅτι μελλοντικὰ θὰ λειτουργήσῃ καὶ Ζωοτεχνικὴ Σχολὴ (ἢ Σχολὴ Ζωϊκῆς Παραγωγῆς) ὥστε τὰ ἰδρύματα αὐτὰ θὰ μεταφέρουν καὶ θὰ μεταδώσουν τὶς σημειούμενες νέες ἐξελίξεις τόσο στὴ μοριακὴ βιολογία ὅσο καὶ στὴ βιοτεχνολογία καὶ στοὺς Ἡπειρωτὲς ἐπιστήμονες καὶ μὴ, ποὺ θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴ σύγχρονη ζωϊκὴ παραγωγή. Πρῶτοι στ' ἄρματα, στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα οἱ Ἡπειρωτὲς, πρέπει μελλοντικὰ νὰ γίνουν πρῶτοι στὴ σύγχρονη γνώση καὶ στὰ γράμματα γιὰτὶ ἅμα ἔχουν τὴ γνώση θὰ ἔχουν καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰ γρόσια.

Ἐπειδὴ ὁ ἴδιος πιστεύω στὶς ἱκανότητες τῶν παιδιῶν μας, εἶμαι βέβαιος ὅτι οἱ νέοι μας θὰ μᾶς ξεπεράσουν καὶ θὰ δημιουργήσουν τὴ σύγχρονη ζωϊκὴ παραγωγή ποὺ ἐμεῖς δὲν καταφέραμε νὰ φτιάξουμε. Αὐτὸ εἶναι τὸ πιστεύω μου.

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1

ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΥΤΙΚΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΗΠΕΙΡΟΣ — ΚΕΡΚΥΡΑ — ΛΕΥΚΑΔΑ)

ΥΠΑΡΧΟΝΤΑ ΖΩΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 31.12.1971, 1977 και 1979

Νομοί	Σύνολο μονόπλων	Σύνολο βοών	Σύνολο αίγοπροβ.	Σύνολο χοίρων	Σύνολο όρνιθειδών	Σύνολο κουνελιών	Σύνολο κυψελών	
ΑΡΤΗΣ	1971	5.673	8.610	143.113	9.501	418.061	4.820	10.660
	Μεταβολή	-25,1%	-17,1%	-29,1%	+ 15,4%	+ 48,2%	+ 54%	-16,3%
	1977	4.249	7.137	184.789	10.964	619.712	7.425	8.923
Μεταβολή	- 9,3%	+ 10,5%	+ 8,1%	+ 9,5%	+ 25,3%		+ 1,8%	
	1979	3.855	7.833	199.696	12.004	776.367		9.090
ΗΠΕΒΕΖΗΣ	1971	6.458	5.312	188.910	9.269	148.941	2.013	8.812
	Μεταβολή	- 33%	+ 47,8%	+ 21,3%	+ 71,6%	+ 13%	+ 31,5%	-20%
	1977	4.327	7.854	229.209	16.910	168.373	2.648	7.060
Μεταβολή	- 9,8%	+ 13,5%	+ 6%	+ 12,7%	- 2,1%	+ 16,6%	+ 2%	
	1979	3.904	8.913	243.057	17.934	164.764	3.089	7.201
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	1971	16.983	9.781	459.960	9.238	560.135	7.746	15.684
	Μεταβολή	-24,5%	- 32%	+ 22,1%	+ 175%	+ 140%	+ 75%	-8,2%
	1977	12.818	6.654	561.844	25.402	1.343.749	13.555	14.389
Μεταβολή	-10,2%	+ 15%	+ 3,8%	+ 47,6%	+ 63,7%	- 0,4%	+12,2%	
	1979	11.521	7.650	583.200	37.500	2.200.500	13.500	16.150

1971	5.484	4.415	249.734	1.078	114.050	1.108	9.893
Μεταβολή	-15,6%	+107,5%	+ 29,6%	+232,8%	- 5,1%	- 21%	- 2%
1977	4.627	9.162	323.625	3.588	108.243	875	9.688
Μεταβολή	- 7,3%	+ 6,4%	+ 0,7%	+ 11,8%	+ 9,4%	+ 11%	-0,8%
1979	4.289	9.750	325.812	4.010	118.395	971	9.609
Μετ. 71-79	-11,029	+ 6,028	+210,048	+42,362	+2,018,839	1,875	2,999
% 71-79	- 31,9	+ 21,4	+ 29,7	+ 145,6	+ 162,6	12	6,7
Έτ. ρυθ.	- 4	+ 2,7	+ 3,7	+ 18,2	+ 20,3	1,5	0,8
Προβ. 1990	15.042	45.773	1.943.966	380.334	24.896.767	20.685	45.702
Προβ. 2000	10.000	59.747	2.795.608	2.024.601	158.051.724	24.005	49.709
1971	4.253	395	19.024	2.383	59.047	6.956	3.591
Μεταβολή	- 7,5%	-10,9%	+ 11,4%	- 42%	-13,4%	- 17%	+25,5%
1977	3.938	352	21.189	1.381	51.119	5.774	4.507
Μεταβολή	- 5,5%	+ 37,8%	+ 0,5%	+111,2%	- 1,9%	- 7,8%	-3,1%
1979	3.720	485	21.303	2.917	52.111	5.324	4.366
1971	10.323	6.804	70.528	4.772	234.560	4.472	10.828
Μεταβολή	-10,6%	-34,6%	- 4,8%	+ 60,6%	+ 15,6%	+ 74,7%	-15,2%
1977	9.232	4.451	67.151	7.662	271.186	25.280	9.181
Μεταβολή	- 3,8%	+ 33,6%	+ 1%	+ 65,8%	+ 28,4%	-14,5%	+11,6%
1979	8.878	5.945	67.262	12.707	348.176	21.620	10.250
1971	49.174	35.317	1.131.269	36.241	1.534.787	37.113	59.468
Μεταβολή	-20,3%	+ 0,9%	+ 22,7%	+ 79%	+ 66,9%	+ 49,7%	- 9,6%
1977	39.189	35.630	1.387.807	64.867	2.561.942	55.557	53.748
Μεταβολή	- 7,7%	+ 13,9%	+ 3,8%	+ 32,2%	+ 42,8%	- 20%	+ 5,4%
1979	36.167	40.576	1.440.330	87.072	3.660.313	44.504	56.666

ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

ΣΥΝΟΛΟ
ΗΠΕΙΡΟΥ

ΛΕΥΚΑΔΑΣ

ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΣΥΝΟΛΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ
ΒΟΡΕΙΑΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΤΡΕΦΟΜΕΝΩΝ ΖΩΩΝ — ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ: 1972—2000

Είδος ζώων	1972*	1977*	2000**	% Μεταβολή	
				1972—1977	1977—2000
Ίπποι, Ήμιονοι, Όνοι	680.331	532.633	376.300	—21,71	—29,35
Σύνολο βοοειδών	1.054.827	1.036.383	2.063.500	— 1,75	99,11
Αιγοπρόβατα	12.167.656	12.583.825	12.386.000	3,40	1,57
Χοίροι	590.330	866.173	1.466.500	46,73	69,31
Όρνιθοειδή	31.050.365	28.527.962	37.894.000	— 8,12	32,83
Κουνέλια	1.666.052	1.885.034	2.507.500	13,14	33,02
Κυψέλες	993.083	1.079.198	892.300	8,67	—17,32

* Πηγή: Έθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Γεωργική Στατιστική 1972 και 1977

** Έκτιμήσεις Μελετητή (Δοξιάδης)

ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΪΝΩΝ ΖΩΪΚΗΣ
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΑΝΑ ΚΑΤΟΙΚΟ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2000

Είδος τροφίμων	Κ α τ α ν ά λ ω σ η				Ανάλυση ήμερηςιας κατανάλωσης		Εκατοστ. συμβ. πρωτεϊνών κάθε είδους τροφίμων
	Συνολική σέ- τόνους	Ετήσια κατά κά- τοιχο χιλγ	Ημερήσια κατά κά- τοιχο γρμ	Θερμίδες	Πρωτεΐνες γρμ	Λίπος γρμ	
Κρέας, σύνολο	990.250	85,08	232	401,05	29,67	29,98	42,1
Κρέας όσειο	191.310	16,51	45,23	66,02	6,83	4,07	9,7
Κρέας αιγοπρόδειο	173.000	14,81	40,60	55,00	5,30	3,32	7,5
Σύν. έρυθρών κρεάτων	364.300	31,32	85,00	121,02	12,13	7,39	17,2
Κρέας χοίρειο (4.315.000) X 70	315.000	27,04	74,08	185,92	8,60	16,44	12,2
Κρέας πουλερικών (200 έκ. X 1,5 χγρμ)	300.000	25,75	70,55	91,35	8,46	6,07	12
Κρέας κουνελιτών (7.500.000 X 1,5 χγρ)	11.250	0,97	2,66	2,76	0,48	0,08	0,7
Σύνολο λευκών κρεάτων	626.250	53,76	147,30	280,03	17,54	22,59	24,9
Γάλα και προϊόντα (από γάλα άγελάδ.)	2.910.000	249,79	684,36	569,25	32,09	34,61	45,4
Αύγά	174.750	15	41,10	59,17	4,51	4,28	6,4
Ψάρια	209.700	18	49,32	30,58	4,34	1,33	6,1
Σύνολο	1.060,05	70,61	200,21	70,20	100		

Πηγή: Προβολές Καθηγητού Ι. Ξεραρχου.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 4

ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΕΠΧΘΡΙΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΣΕ ΚΡΕΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2000

Είδος ζώων	Αριθμός ζώων και απόδοση	Παραγωγή χιλ. Σύνολ. παρ. τόν. κατά είδος (χιλ. τόν.)
1. Βοειδῆ ὄλων τῶν ἡλικιῶν	650.000 κεφ. X 200	130
2. Αἰγοπρόβατα ὄλων τῶν ἡλικιῶν	15.000.000 » X 11,5	173
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΥΘΡΩΝ ΚΡΕΑΤΩΝ		
1. Χοῖροι ὄλων τῶν ἡλικιῶν	4.315.000 » X 70—76	315
2. Πουλερικά ὄλων τῶν ἡλικιῶν	200.000.000 » X 1,5	300
3. Κουνέλια ὄλων τῶν ἡλικιῶν	7.500.000 » X 1,5	11,25
ΣΥΝΟΛΟ ΛΕΥΚΩΝ ΚΡΕΑΤΩΝ		
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΧΩΡΑΣ		
		929,25

Σημειώσεις:

- α. Ἀνάγκες σέ ἐρυθρά κρέατα 85 χιλγρ/ἄτομο/ἔτος X 36,82% X 11.650.000 ἄτομα = 364.610 τόννοι.
 β. Ἀνάγκες σέ λευκά κρέατα 85 χιλγρ/ἄτομο/ἔτος X 63,18% X 11.650.000 ἄτομα = 625.640 τόννοι.
 γ. Ἀνάγκες γιὰ εἰσαγωγές ἐρυθροῦ (βοείου) κρέατος = 364.610 — 303.000 = 61.310 τόννοι πού θά καλύπτονται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπό εἰσαγωγές νωποῦ ἢ κατεψυγμένων κρεάτων ἢ μύσχων γιὰ πύχυνση ἀνάλογα μέ τήν προσφορά στίς διεθνεῖς ἀγορές.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 5

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ — ΒΟΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
(ΗΠΕΙΡΟΣ — ΚΕΡΚΥΡΑ — ΛΕΥΚΑΔΑ)

Ν ο μ ο ι	Έ τ ο ς				Μεταδ. %	Πληθυσμός	Μεταδ. %	Πληθυσμός	Μεταδ. %	Πληθυσμός	Μεταδ. %		
	1 9 6 1	1 9 7 1	1 9 8 1	2 0 0 0									
ΑΡΤΗΣ	—	4.254	+ 1.581	—	29.957	—	29.957	—	32.630	—	32.630		
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	82.630	—	5,15%	78.376	+	2%	79.957	—	37,46%	50.000	—	39,5%	
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	52.125	—	11.441	+	419	—	4.103	—	4.103	—	15.125	—	15.125
ΠΡΕΒΕΖΗΣ	155.326	—	22%	40.684	+	1,03%	41.103	—	1%	37.000	—	29%	
	62.523	—	20.638	+	11.723	+	23.589	—	14.674	—	14.674	—	14.674
	—	13,3%	134.688	+	8,7%	146.411	+	16,1%	170.000	+	9,4%	—	9,4%
	—	5.937	—	724	—	862	—	862	—	7.523	—	7.523	
	—	9,5%	56.586	—	1,3%	55.862	—	1,5%	55.000	—	12%	—	12%
ΣΥΝΟΛΟΝ	352.604	—	42.270	310.334	+	12.999	323.333	—	13.333	312.000	—	40.604	
ΗΠΕΙΡΟΥ	—	—	12%	—	+	4,2%	—	—	4,12%	—	—	11,5%	
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	—	8.837	—	4.573	+	21.506	—	21.506	—	25.770	—	25.770	
ΛΕΥΚΑΔΟΣ	101.770	—	8,7%	92.933	+	5%	97.506	—	22%	76.000	—	40%	
	28.980	—	4.399	—	—	2.801	—	1.780	—	8.980	—	8.980	
	—	15,18%	24.581	—	11,4%	21.780	—	8,2%	20.000	—	31%	—	31%
ΣΥΝ. ΔΥΤΙΚΗΣ	—	55.506	—	14.771	+	34.619	—	34.619	—	75.354	—	75.354	
ΒΟΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ	483.354	—	11,5%	427.848	+	3,45%	442.619	—	7,8%	408.000	—	15,6%	

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 6

Οἰκονομικῶς ἐνεργοὶ ἀσχολούμενοι μετὰ τὴν γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, θήρα,
ἀλιεία τὸ χρόνο 1971 (ἀπογραφὴ πληθυσμοῦ 14.3.71)

ΔΥΤΙΚΗ — ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

			%	
NOMOS ΑΡΤΑΣ :	Ἐπὶ συνόλου οἰκον. ἐνεργῶν	27.140	17.340	63,9
			11.164 A	64,4
			6.176 Θ	35,6
N. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ:	» » » »	12.320	7.316	59,4
			5.012 A	68,5
			2.304 Θ	31,5
N. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ :	» » » »	51.400	27.464	53,4
			13.044 A	47,5
			14.420 Θ	52,5
N. ΠΡΕΒΕΖΗΣ :	» » » »	19.992	12.672	63,4
			7.800 A	61,5
			4.872 Θ	38,5
ΣΥΝΟΛΟ				
ΗΠΕΙΡΟΥ :	» » » »	110.852	64.792	58,5
			37.020 A	57,1
			27.772 Θ	42,9
N. ΚΕΡΚΥΡΑΣ :	» » » »	40.796	24.260	59,5
			10.060 A	41,5
			14.200 Θ	58,5
N. ΛΕΥΚΑΔΟΣ :	» » » »	10.892	7.900	72,53
			3.940 A	49,9
			3.960 Θ	50,1
ΣΥΝΟΛΟ ΔΥΤ. ΒΟΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ :	» » » »	162.540	96.952	59,6
			51.020 A	52,6
			45.932 Θ	47,4

ΔΟΞ - ΕΛΛ - Α736 11.78

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 7

ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ
1971 ΚΑΙ 1977

Περιοχή / Διαμέρισμα	Ἀπασχολούμενοι στὸν Πρωτογενῆ τομέα		Μέσος ἐτήσιος ρυθμὸς μεταβολῆς
	1971	1977	
Περιοχή Πρωτεύουσας	201.100	158.900	—3,85
Περ. Νησιῶν Ἀνατ. Αἰγαίου	53.900	45.600	—2,75
ΔΙΑΜ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	255.000	204.500	—3,61
Περ. Δυτ. Νότιας Ἑλλάδος	211.600	177.100	—2,92
Περιοχή Ἠπείρου	98.100	81.700	—3,00
ΔΙΑΜ. ΔΥΤ. ΕΛΛΑΔΟΣ	309.700	258.800	—2,95
ΔΙΑΜ. ΚΕΝΤΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ	189.200	155.300	—3,24
Περιοχή Θεσσαλονίκης	252.200	185.000	—5,03
Περιοχή Κοζάνης	55.100	37.700	—6,13
ΔΙΑΜ. ΚΕΝΤΡ. ΒΟΡ. ΕΛΛ.	307.300	222.700	—5,23
ΔΙΑΜ. ΑΝΑΤ. ΒΟΡ. ΕΛΛ.	149.100	107.900	—5,25
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΡΗΤΗΣ	117.100	100.800	—2,47
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	1.327.400	1.050.000	—3,83

Πηγή: ΕΣΥΕ 1971

Ἐκτιμήσεις ΕΣΥΕ 1978

Στοιχεῖα καὶ ἐκτιμήσεις Μελετητῆ (Δοξιάδη)

ΔΟΞ - ΕΛΛ - Α736 11.34

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 8

ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ — 2000
ΚΑΙ ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ

Διαμερίσματα	Ἀπασχολούμενοι 2000	% Σύνολο ἐργατ. δυναμικοῦ
Περιοχή Πρωτεύουσας	89.900	4,5
Περιοχή Νήσων Ἀνατ. Αἰγαίου	20.900	17,6
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	115.800	5,5
Περιοχή Δυτ. Νοτ. Ἑλλάδος	81.200	18,8
Περιοχή Ἡπείρου	41.500	24,5
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	122.700	20,4
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΕΝΤΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ	86.700	19,0
Περιοχή Θεσσαλονίκης	115.900	14,8
Περιοχή Κοζάνης	26.200	16,9
ΔΙΑΜ. ΚΕΝΤΡ. ΒΟΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ	142.100	15,1
ΔΙΑΜ. ΑΝΑΤ. ΒΟΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ	66.900	22,7
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΡΗΤΗΣ	40.400	19,0
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	574.600	12,4

Πηγή: Στοιχεία καὶ ἐκτιμήσεις Μελετητῆ (Δοξιάδη).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Δ. Ἀθανασόπουλος, Περιφερειακὴ Ἀνάπτυξις. Ἐννοια καὶ προϋποθέσεις, ΕΣΤΙΑ, Ἀθήναι 1962.
- 2) Δρ. Ν. Γ. Γιατράκος, Τὸ ἐλληνικὸ περιφερειακὸ πρόβλημα, Ἀθήναι 1980.
- 3) Ι. Κ. Ἐξαρχος, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἠπειρωτικῆς κτηνοτροφίας, Ἰωάννινα 1936, σελ. 40.
- 4) Τοῦ ἴδιου, Προτάσεις ἀνασυγκροτήσεως κτηνοτροφίας Ἠπείρου διὰ Σχεδίου Μάρσαλ, 1950.
- 5) Τοῦ ἴδιου, Ὑφισταμένη κατάσταση καὶ βελτίωσις κτηνοτροφίας Β.Δ. Ἑλλάδος, 1956, σελ. 135.
- 6) Τοῦ ἴδιου, Δεκαετὲς Πρόγραμμα Ἀναπτύξεως Κτηνοτροφίας Ἠπείρου 1960—1969. Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, Ἰωάννινα 1962, τεύχος 121, 122, 123, 124 μηνῶν Μαΐου ἕως καὶ Αὐγούστου.
- 7) Τοῦ ἴδιου, Συμβολὴ εἰς τὴν Μελέτην τῆς Βοοτροφίας ἐν Ἠπείρῳ. Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, Ἰωάννινα 1965, σελ. 156, 268, 426, 602.
- 8) Τοῦ ἴδιου, Συμβολὴ εἰς τὴν Μελέτην τοῦ Ἠπειρωτικοῦ προβάτου. Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, Ἰωάννινα, σελ. 753 καὶ 846 τοῦ 1965 καὶ σελ. 86, 212, 305, 417 καὶ 535 τοῦ 1966.
- 9) Τοῦ ἴδιου, Πεπραγμένα Σταθμοῦ Γεωργικῆς Ἐρεῦνης Ἰωαννίνων ἀπὸ ἰδρύσεώς του (1919) μέχρι τέλος τοῦ 1964. Ἐκδοσις Σταθμοῦ Ἐρεῦνης Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα 1965, σελ. 80.
- 10) Τοῦ ἴδιου, Ἀνάπτυξις τῆς κτηνοτροφίας. Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ τὴν Πέμπτην 12 Ὀκτ. 1967, ἀρ. φύλ. 703, Ἀθήναι 1967.
- 11) Τοῦ ἴδιου, Ἐπιβάλλεται ἡ δημιουργία μεγάλων μονάδων διὰ τὴν παραγωγὴν κρέατος. Δημοσιεύθηκε στὸ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ Ἀθηνῶν τὴν Παρασκευὴν 2-8-1969.
- 12) Τοῦ ἴδιου, Σημερινὴ θέσις τῆς κτηνοτροφίας ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐν Ἑλλάδι. Δημοσιεύθηκε στὸ Κτηνιατρικὸ περιοδικὸ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗ Θεσσαλονίκης, 1968.
- 13) Τοῦ ἴδιου, Σύγχρονοι βιομηχανικαὶ ζωοκομικαὶ ἐπιχειρήσεις. Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ ΣΠΟΥΔΑΙ, τόμος ΚΑ', σελ. 400—419, τεύχος 3197 Ζ, 1971.
- 14) Τοῦ ἴδιου, Θαρραλέα πολιτικὴ στὴν κτηνοτροφία, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΗ, ἔκδοσις HELLENEWS ΕΠΕ, σελ. 145—152, Μάρτιος 1972.
- 15) Τοῦ ἴδιου, Ὁργάνωσις συγχρόνου στάθμης ἀνωτάτης ζωοτεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι. Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ, ἀριθμ. τεύχους 3/315, Ἀθήναι 1973.
- 16) Τοῦ ἴδιου, Ἄλμα στὴν κατανάλωσις κρέατος καὶ ἄλλων ζωοκομικῶν προϊόντων τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Ἑλλάδα. Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ, ἀριθμ. φύλ. 37/14-9-78.
- 17) Τοῦ ἴδιου, Περιφερειακὴ ἀνάπτυξις στὴ Βόρεια Ἑλλάδα. Ὁμιλία εἰς τὸ Ἐμπορικὸν καὶ Βιομηχανικὸν Ἐπιμελητήριον Θεσσαλονίκης. Δημοσιεύθηκε σὲ εἰδικὸ ἔντυπο τοῦ Ἐπιμελητηρίου, 1979.

18) Γ. Θεοφάνους, Ἡ περιφερειακὴ ἀνάπτυξη: Ἕνα ἐθνικὸ πρόβλημα, ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, Ἰωάννινα 1977, ἀριθμ. 16.

19) Ι. Μποῦτος, Τὸ πρόγραμμα παραμεθωρίων περιοχῶν, ΕΛΛΗΝ. ΒΟΡΡΑΣ, Ἰούνιος 1976.

20) Ἰπ. Συντονισμοῦ, Ὑ.Π.Α.Η., Πρόγραμμα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως Ἡπείρου 1960—1964, Ἀθῆναι 1960.

21) Ἰπ. Συντονισμοῦ, ὙΠΑΒΕ, Σχέδιον προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Βορ. Ἑλλάδος 1967—1972, Θεσσαλονίκη 1967.

22) Γ. Χιώτης, Ἡ πολιτικὴ περιφερειακῆς ἀναπτύξεως καὶ τὰ ὀργανωτικὰ πλαίσια τοῦ περιφερειακοῦ προγραμματισμοῦ, ΚΕΠΕ 1970.

